

Яўген Гучок

Ах, Родчанка!..

Ах,

Родчанка!

Варонь Яўген!

Ах, Родчанка! *(The image features faint, overlapping handwritten text in the background, which appears to be a collection of letters or notes. Some legible fragments include: "Ах, Родчанка!", "Варонь Яўген!", "Пісьмо...", "Калі...", "З гэтым...", "Слушаю...", "Многі Родчанка...")*
 Пісьмо...
 Калі...
 З гэтым...
 Слушаю...
 Многі Родчанка...

Ах,
Яўген Гучок
Родчанка!..

Колькі слоў
наўздагон юбілею

УДК [908(476)+821.161.3.09](092)+929Родчанка
ББК 26.89(4Беи)
Г97

*Аўтар выказвае шчырую падзяку І.А. Ціткоўскаму за слушныя
заўвагі і парады пры падрыхтоўцы рукапісу гэтай кнігі.*

Гучок, Я. С.

Г97 Ах, Родчанка!...: Колькі слоў наўздагон юбілею / Яўген
Гучок. – Мінск : Рифтур, 2011, – 60 с. : іл.

ISBN 978-985-6919-46-9

У выданні распавядаецца пра некаторыя асаблівасці характару і звесткі біяграфіі Рыгора Віктаравіча Родчанкі – чалавека, грамадзяніна, краязнаўца, літаратуразнаўца, фалькларыста, паэта, а таксама пра яго творчыя пошукі і знаходкі.

Кніга будзе цікавай для людзей, неабыякавых да гісторыі Бацькаўшчыны.

УДК [908(476)+821.161.3.09](092)+929Родчанка
ББК 26.89(4Беи)

ISBN 978-985-6919-46-9

© Гучок Я.С., 2011

© Афармленне. УП «Рифтур», 2011

Родчанка Р.В. (1967 г.)

*...Природа-мать! Когда б таких людей
Ты иногда не посылала миру,
Заглохла б нива жизни.*

Н.А. Некрасов «Памяти Добролюбова»

Знайсі якія-небудзь звесткі пра жыццё і творчасць Рыгора Віктаравіча Родчанкі – беларускага (слуцкага) краязнаўца, фалькларыста, літаратуразнаўца, паэта (і ва ўсім гэтым гарачага і шчырага падзвіжніка) у беларускіх энцыклапедычных выданнях практычна немагчыма. Прамыя звесткі аб ім адсутнічаюць у «Беларускай энцыклапедыі» у 18 тамах, у энцыклапедычным даведніку «Беларусь», у энцыклапедыі «Беларусь» у 7 тамах, у «Энцыклапедыі літаратуры і мастацтва» у 5 тамах, у бібліяграфічным даведніку «Беларускія пісьменнікі» у 6 тамах, у «Энцыклапедыі гісторыі Беларусі» у 6 тамах і іншых энцыклапедычных (і не толькі энцыклапедычных) выданнях. Праўда, дзе-нідзе ёсць ускосныя дадзеныя да артыкулаў пра Альгерда Абуховіча, Язэпа Дылу, дзе імя Р. Родчанкі падаецца ў спісе літаратуры аб іх. У апошнім з пералічаных выданняў яго імя ў шэрагу іншых узгадваецца яшчэ ў артыкуле «Краязнаўства». Сціпла і небагата. Але выданне «Памяць» (Слуцкі раён, Слуцк) у 2-х кнігах (Мінск. Белта. 2011, стар. 497) падае, хай хоць і скупыя, звесткі пра гэтага неардынарнага чалавека і творцу. Тут змешчаны яго партрэт і адзін верш. Вось тая вербальная інфармацыя са «Слуцкай памяці»: **«Родчанка Рыгор Віктаравіч**, беларускі краязнавец. Нарадзіўся 15.07.1929 г. у с. Няхаева Луганскай вобласці, Украіна. У 1932 г. сям'я пераехала на радзіму маці ў Капыльскі раён. У час Вялікай Айчыннай вайны ваяваў у партызанскім атрадзе (з 1942). Закончыў Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт. З 1959 г. жыў у Слуцку, працаваў настаўнікам у школе. Аўтар кніг «Альгерд Абуховіч-Бандынэлі. Нарыс жыцця і творчасці» (1984), «Старэйшая школа Беларусі» (1985), «Слуцкая старасветчына» (1991). Памёр у 1994 г.».

Зноў жа сціпла і небагата. Але тут трэба ўлічваць фармат і канцэпцыю выдання.

А цяпер некаторыя дадаткі і ўражанні да пададзенага вышэй з таго, што захавала мая асабістая памяць і памяць маіх родных, блізкіх, сяброў і знаёмых.

Дакладная дата нараджэння Р. Родчанкі – 15.12.1929 г. Па маці (па кудзелі) Р. Родчанка – беларус; па бацьку (па мячы) – украі-

нец, што (з яго слоў) дапамагала яму не раз адбівацца на розных узроўнях ад абвінавачванняў яго ў беларускім нацыяналізме.

Яго бацька з таго роду, з якога выйшаў і знакаміты А.М. Родчанка (1891–1956) – дызайнер, графік, майстар фотомастацтва, мастак тэатра і кіно, сябра Ул. Маякоўскага. Маці Р. Родчанкі належала да роду Жылкаў, з якога выйшаў выбітны паэт Уладзімір Жылка. Бацькі Р. Родчанкі пазнаёміліся ў мястэчку Цімкавічы Капыльскага раёна, дзе малады ўкраінец Віктар Родчанка служыў памежнікам і дзе ўзяў шлюб з беларускай дзяўчынай Волькай Несцярук (па маці яна ж – Жылка) і пасля яго звальнення ў запас паехалі ва Украіну (Варашылаўградская вобласць – цяпер Луганская).

Розныя перыпетыі жыцця (калектывізацыя, галадамор і інш.) прымусілі іх разам з малалетнім сынам Рыгоркам вярнуцца ў Беларусь, дзе ўкраінскі хлопчык пачаў спасцігаць беларушчыну і рабіцца яе вялікім прыхільнікам.

Асабіста я не аднойчы пры розных абставінах чуў ад Р. Родчанкі нашу прыказку: «Калі не ўродзіць Слуцкая раўніна, дык не накарміць і Украіна».

Праўда, не губляліся яго сімпатыі і да Украіны, аб чым можа сведчыць выхад у свой час зборніка ўкраінскага гумару («Эліксір маладосці») у яго перакладзе на беларускую мову.

Рыгор Віктаравіч быў натурай як маштабнай, так і шматграннай. Гумар – таксама адна з тых граней. Памятаю, у старым Доме пісьменнікаў на вуліцы Энгельса ў Мінску мы з ім падымаліся па лесвіцы на другі паверх. Насустрач – Еўдакія Лось, паэтка. За размовай са мной ён неяк не заўважыў яе і не павітаўся, на што яна тут жа адрэагавала: «Што гэта вы, Рыгор, са сваім юным сябрам не вітаецца са мной?» Ён дабрадушна адказаў: «Прабачце, лезу на Парнас, дык нічога і нікога не бачу. А што вы ўжо адтуль, дык і падумаць не мог. А з юным сябрам я разбяруся». Е. Лось я тады не ведаў, толькі імя яе чуў.

А вось адна з эпіграм Р. Родчанкі:

Гусі

(Рыфму «Гусі – Беларусі» зацягалі).

Не толькі тым, што ратавалі Рым

Праславіліся гусі.

Цяпер яны – вядома ўсім –

Ратуюць бардаў Беларусі.

Свае дасціпныя і добрыя сатыру і гумар Р. Родчанка часта падаваў пад псеўданімам **Лінкор**. Чаму Лінкор? Ён служыў на флоце. Быў матросам, кокам, а пасля заканчэння фінансавай вучэльні, атрымаўшы афіцэрскае званне, узначаліў фінансавую службу карабля. З многіх бакоў ён добра ведаў марскую справу. У лісце да калегі – краязнаўца з Баранавіч Міхася Міхайлавіча Маліноўскага – ад 11 студзеня 1994 г. Р. Родчанка піша: «Недзе ў 1968 ці 1969 г. Максім Танк апублікаваў верш «Выклік на дуэль». Я яму адказаў:

Адказ на выклік

*Выклік улічым, дон Бандэс,
Але я вам не Дантэс.
Не хочу асіраціць я
Вашых дзетак і кабету,
Танк любы магу спаліць я,
Калі выпушчу ракету.*

Так нарадзіўся псеўданім. З прывітаннем Р. Родчанка».

*У. Акулаў. Рыгор Лінкор
(вобраз Рыгора Родчанкі).
1989*

Дарэчы, лінкор – гэта лінейны карабель; а мой герой даў і такое тлумачэнне лінкора – лінейны карэспандэнт.

На той жа адрас ад 21 студзеня 1994 г. (праз дзесяць дзён) ён піша: «Мастак Акулаў хацеў праглынуць Лінкора. Партрэт Лінкора, зроблены ім, я ўсё ж ацаніў высока. З аднаго разу ён заўважыў мае хібы з вайны на твары (крывы нос, разбітае вока правае і інш. Перакос твару і інш.). Вока мастака зоркае... Ды і папяросу (цыгарэту) я практычна з зубоў не выпускаю. Карыкатурны, прымітыўны, але таленавіты партрэт у выкананні. Так лічу я. Мне важна сутнасць, а не бляск».

А вось што піша слуцкі краязнавец і мастак Ігар Адама-

віч Ціткоўскі ў сваёй кнізе «Мастакі Случчыны» (Слуцк, 2006 г.) пра работу свайго калегі Уладзіміра Акулава: «На апошняй (*выстаўцы*. – **Я. Г.**) адной з выстаўленых работ была «Рыгор Лінкор» (вобраз Рыгора Родчанкі. ДВП, алей, 1989), дзе мастак стварыў вобраз слуцкага паэта і краязнаўца – добразычлівага, арыгінальнага ў паводзінах і ўважлівага. Паэт паказаны ў марской афіцэрскай фуражцы і пагонах, якія адначасова з’яўляюцца і сімвалам ранейшай службы на флоце і падкрэсліваюць псеўданім «Лінкор».

Друкаваўся Р. Родчанка і пад псеўданімамі Цімкавец, Грыгор’еў, Грыгаровіч і інш. Але пераважную большасць сваіх тэкстаў у перыёдыцы, асабліва ў газетах, ён падпісваў: **Рыгор Родчанка, настаўнік** ці проста – Рыгор Родчанка.

Яго мяккі гумар мог часам пераходзіць у горкую і з’едлівую іронію. Так, разважаючы пра назву кнігі С. Алексіевіч «У войны не женское лицо», ён катэгарычна заяўляў, што ў вайны не можа быць твару, у яе – толькі мурло.

Р. Родчанка ведаў, што гаворыць: ён у дванаццацігадовым узросце стаў яе (вайны) удзельнікам.

Гаворачы аб шматграннасці натуры і фігуры Р. Родчанкі, неабходна адзначыць іх маштабнасць і каларытнасць, якія ўвасоблены ў апантанасці пры асваенні і развязцы неадследаваных пытанняў нашай (мясцовай ці агульнабеларускай) гісторыі, у незвычайнай працаздольнасці, спалучанай з цярплівасцю, і ў прынцыповай пазіцыі пры ўсім гэтым. Гэта лінія сярод творцаў беларускай культурнай прасторы апошняга часу, на якой ярка абазначаны імёны Уладзіміра Караткевіча, Міколы Ермаловіча, Адама Мальдзіса, Генадзя Кісялёва, Генадзя Каханоўскага і інш. Р. Родчанка – сярод іх.

Мне не раз даводзілася слухаць расповеды Р. Родчанкі пра слуцкую (і не толькі слуцкую) гісторыю. Тады мне здавалася, што гэта было ці то папярэдняе, ці то наступнае выступленне Ул. Караткевіча і М. Ермаловіча. Так там было ўсё пераканальна і доказна, і выдавалася ўсё гэта не на прыпаднятай дыяфрагме (дэмагічна), а знутрана інтэлектуальна-эмацыянальнай гарачынёй.

Мая малодшая сястра Мая, якая вучылася ў школе ў Р. Родчанкі і з якой яны разам (настаўнік і вучаніца) запісвалі песні Случчыны за маёй маці, Кацярынай Ільінічнай, ужо пасля заканчэння ўніверсітэта часта паўтарала: «Такіх натхнёных выкладчыкаў свайго прадмета, як Рыгор Віктаравіч, я ніколі больш не сустракала».

Яго экскурсіай па Слуцку быў зачараваны мой старэйшы пляменнік Валянцін Кабецкі – сын маёй старэйшай сястры Ліды, які пасля нікога са сваіх універсітэцкіх выкладчыкаў не мог паставіць побач са слуцкім экскурсаводам. То была не проста экскурсія, а аповед – асляпляльны бляск з плаўнымі і лагічна-лірычнымі пераходамі са слуцкай прасторы ў абсяг Італіі, са слуцкага прадмесця Трайчаны ў Іерусалім да труны Збавіцеля, ад слуцкіх гарадскіх валоў да Грунвальда, ад постаці Альгерда Абуховіча да постаці Францішка Багушэвіча і г.д. і да т.п. Заўважу, экскурсія была для аднаго юнака, можа, таму, што гэта быў мой пляменнік. А Р. Родчанка заўсёды цешыўся, калі сустракаў хоць нават аднаго ўдзячнага слухача, не гаворачы ўжо аб перапоўненай аўдыторыі.

Улетку 1988 г. пры Слуцкім гарнізонным ДOME афіцэраў пры ўніверсітэце марксізма-ленінізма з ініцыятывы начальніка гэтага ўніверсітэта гвардыі маёра М. Маліноўскага, таксама захопленнага беларускім краязнаўствам, гісторыяй і культурай, спецыяльна пад Р. Родчанку (пасля сустрэчы і доўгай размовы з ім; завочнае знаёмства адбылося раней) быў створаны факультатыву па гісторыі, культуры і літаратуры Беларусі. Праўда, у горадзе адразу знайшліся такія, што пачалі пярэчыць і супраць факультатыва і супраць кандыдатуры Р. Родчанкі, але М. Маліноўскі як прызначэнец Галоўнага палітычнага ўпраўлення Савецкай Арміі і Флоту катэгорычна адстаяў сваю рэкамендацыю, свайго пратэжэ.

*Пабольш бы нам
Такіх маёраў –
Было б над намi
Больш і зораў.*

Каля трох гадоў Р. Родчанка ўзначальваў гэты факультатыву. Усе заняткі там праводзіліся толькі на беларускай мове. На яго лекцыях было столькі слухачоў (афіцэраў, прапаршчыкаў, іх родных і блізкіх – цывільных), што часам «яблыку там не было дзе ўпасці». Вось жа і гэта службыць на карысць сцвярджанню, што добра падрыхтаваны чалавек і ў правінцыі – планетарная велічыня.

Якую ж адукацыю меў Р. Родчанка? Пасля вайны, пераростак, былы і бывалы партызан з узнагародамі, ён у 1946 г. праходзіць і заканчвае скарочаны курс цеплатэхнікума на Палтаўшчыне (Ук-

раіна), а ў часе службы на Балтыцы – завочную сярэднюю школу ў Ленінградзе і, як ужо гаварылася вышэй, – ваенную фінансавую вучэльню. У 1956 г. – ён студэнт-завочнік філфака БДУ. З 1959 г., пасля выхаду ў адстаўку па стане здароўя (давалі ведаць аб сабе раны вайны) стала жыве ў Слуцку, заканчвае вышэйшую адукацыю і працуе настаўнікам беларускай мовы і літаратуры. Усюды і заўсёды вучыўся ён на «выдатна». Але, безумоўна, поруч з працай у школе і пазашкольнай даследчыцкай работай у галіне гісторыі і культуры ён працягвае вучыцца ў людзей, кніг, дакументаў (пераважна – архіўных).

Людзей, у каго можна было вучыцца і добраму і дрэннаму, заўсёды ў жыцці хапала для кожнага. Рыгор з маленства імкнуўся браць ад людзей толькі лепшае. І таму для яго былі ўласцівы такія рысы, як дабрыня, добразычлівасць, адкрытасць, таварыскасць, кампанейкасць, камунікабельнасць, вернасць, шчырасць, няпомслівасць і адначасова цвёрдасць і рашучасць. Вядома, рысы гэтыя фармаваліся яшчэ і на прыроднай аснове яго асобы. Спекулятыўнасць, кан'юктурнасць, прыстасаванства і іншыя заганныя рысы ў яго натуры адсутнічалі, і сам ён іх у іншых цярапец не мог, прынамсі, пераносіў з цяжкасцю.

Мы ўжо гаварылі пра яго славыты род. Дык вось ён у сваім жыцці і сам рабіўся славытым і імкнуўся да людзей неардынарных. Так, ён адшукаў Язэпа Дылу – грамадскага і дзяржаўнага дзеяча, пісьменніка, патрыёта Беларусі, сасланага ў свой час за так званую нацдэмаўшчыну спачатку на Урал, а потым – у Саратаў, ліставаўся з ім і з яго дапамогай (праз ліставанне) знайшоў на Слуцкіх могілках магілу славытага А. Абуховіча.

Р. Родчанка сябраваў з людзьмі рознага ўзросту. Галоўным тут было, каб гэта сяброўства мела плён, карысную светлую зваротную сувязь (інтэлектуальна-духоўнае ўзаемаабагачэнне) для абодвух бакоў. Адзін са старэйшых яго слуцкіх прыяцеляў краязнавец Л.Т. Трухан (1884–1972), які да рэвалюцыі працаваў сакратаром павятовага суда, шчодра дзяліўся з ім сваімі ведамі і дасведчанасцямі ў многіх пытаннях і разгадках таямніц слуцкай гісторыі.

Каштоўнай крыніцай інфармацыі па жывой гісторыі Слуцка для Р. Родчанкі быў карэнны жыхар горада Д.В. Дубіскі, які вучыўся ў славытай мясцовай гімназіі з 1906 па 1915 гг. Сям'я Дубіскіх вылучалася непераўзыйдзенай інтэлігентнасцю і сціпласцю. Жонка дзядзькі Данілы была калісьці саслана са Слуцка як сацы-

яльна чужацкі элемент. Яна вельмі прыгожа спявала. У свае 90 гадоў гэта жанчына амаль праз увесь горад хадзіла ў Міхайлаўскую царкву (XVIII ст.; адзін з лепшых помнікаў драўлянага дойлідства ў славянскім свеце) спяваць у царкоўным хоры. Я сябраваў з іх светлай памяці малодшым сынам Анатолям – вялікім кніжнікам, патаемным паэтам. На яго помніку выбіты яго ж словы:

*Зачем поэты умирают, –
Наивный задаем вопрос;
Не умирают, а сгорают,
Чтоб ты, читатель, добрым рос.*

Анатоль быў у сяброўскай перапісцы (ліставанні) з сябрам С. Ясеніна – паэтам, прэзаікам, мемуарыстам Р. Іўневым – і вельмі ахвотна падключыў мяне да гэтага кантакту. Хутка я ўжо быў у Маскве і не аднойчы сустракаўся з рускім паэтам. Як і ў Анатоля, у мяне захаваліся лісты ад сябра С. Ясеніна. Р. Родчанка ведаў аб нашых кантактах і ўхваляў іх.

З роду Дубіскіх выйшаў драматычна заўчасна памерлы былы старшыня Белтэлерадыёкампаніі В. Скварцоў. Гэта пляменнік А. Дубіскага. Памятаю, я гаварыў Валерыю: «Навошта табе гэта пасада (дасада) і прыкрасць?» Ён мяне разумее, але... І хутка памёр.

Не магу не ўзгадаць яшчэ аднаго слуцкага сябра Р. Родчанкі – паэта-гумарыста, таксама светлай памяці, Віктара Бародзіча. Па прафесіі ён быў шавец. «У Слуцку на рыначку» паэт-гумарыст тэрмінова рамантаваў людзям абутак. І тут жа гэты мудраслоў, трымаючы ў зубах цвікі, абсыпаў кліентаў двух-, чатырохрадкоўямі па ўсіх праблемах жыцця. І што паказальна, пераважна гэта былі экспромты. Публіка ўспрымала іх вельмі прыязна. Часта яго там наведваў Р. Родчанка, падбадзёрваў, заахвочваў у паэтычнай справе. Бывала, стоячы побач з паэтам-шаўцом, ён прадаваў фальклорны зборнік Слуцчыны «З вечнага», які ж сам і збіраў, і ўкладаў. Але слуцкі не вельмі кідаліся набываць свой духоўны скарб, выяву душы сваіх продкаў. Як бачым, ужо тады некаторыя асобы своеасабліва жылі ва ўмовах рынку.

Сяброў і знаёмых самага рознага веку і самых розных прафесій у Р. Родчанкі было многа і ў Слуцку, і ў Мінску, і па ўсёй Беларусі, і за яе межамі. Да маладзейшых па ўзросце ён ставіўся з павагай і як да роўных. Так, мне ў часе нашага знаёмства ён прапа-

наваў звяртацца да яго на «ты», проста «Рыгор». Я ахвотна гэту прапанову прыняў. Тады аўтаматычна адпала неабходнасць яму звяртацца да мяне на «вы». Пра мяне ён ужо ведаў ад маёй малодшай сястры і ад А. Дубіскага.

Нязменнымі настаўнікамі Р. Родчанкі былі і кнігі. Яго рабочы кабінет дома больш нагадваў бібліятэку. Апроч кніг, тут былі падшыўкі старых газет, зборы нейкіх рээстраў, ручнікі і іншыя самаробныя рэчы побыту жыхароў Случчыны мінулых гадоў. Заходзячы да яго, вы траплялі нібыта ў бібліятэку-музей. Ён добра ведаў беларускую, украінскую, рускую і замежную літаратурную класіку. І сучасную літаратуру – таксама. Па любым значным пісьменніку з гэтых літаратур у яго можна было атрымаць змястоўную кансультацыю. Кнігі ён любіў вельмі, нават раўніва, асабліва выданні даўнейшыя (антыкварныя) ці не ардынарныя па часе. Памятаю, я паказаў яму падручнік па рыторыцы, паэтыцы і літаратуразнаўстве для 7-8-х класаў гімназіі. Гэта было трыццаць чацвёртае выданне падручніка. Вядома, дарэвалюцыйнае. Па выразе твару майго таварыша было відаць шкадаванне ў яго душы, што кніжка не належыць яму. Ён жа да ўсяго яшчэ і філолаг. Маючы вялікую сімпатыю да яго, я тут жа прапанаваў яму тую кніжку як падарунак. Ён мне адплаціў «Афарызмамі» Г. Ліхтэнберга, ведаючы, што я меў слабаць да афарыстыкі.

Як мысляр і аналітык, Р. Родчанка надаваў вялікую ўвагу дакументам і, вядома, рабоце ў архівах, музеях і г.д. у розных гарадах былога Савецкага Саюза (Слуцк, Мінск, Масква, Ленінград, Вільнюс і інш.). На гэта ён пры ўсёй сваёй занятасці (праца ў школе, сям'я, трое дзяцей) і сціплым сямейным бюджэце знаходзіў і час і грошы. А грошай заўсёды неставала. Краязнаўства і літаратурная творчасць прыбыткаў ніколі не давалі. *«Мне и рубля не накопили строчки...»* (Ул. Маякоўскі). Наадварот. А таму грошы здабываліся часам цераз збіранне ягад і грыбоў і іх продаж. Часам прапаноўваў музею купіць у яго якую-небудзь рэч (экспанат) з яго ўласнага збору. І ці не таму Р. Родчанка часам прыводзіў у размове выказванне случкага мастака Ул. Садзіна пра творцаў і іх матэрыяльнае становішча: «Калі мастак не навучыўся працаваць бясплатна, толку з яго не будзе»?

Выступаць у друку Р. Родчанка пачаў у 1959 г. (пачатак сталага жыцця ў Слуцку). Сотні яго артыкулаў па праблемах гісторыі, культуры і мастацтва апублікаваны на розных мовах (беларускай,

*Будынак знакамітай
Слуцкай гімназіі*

рускай, украінскай, польскай, нямецкай, чэшскай, латышскай) і ў розных выданнях (газеты, часопісы, зборнікі і інш.). Вядома, пачаткам і працягам у гэтай справе была перыёдыка (асабліва газета). Друкаваўся ён, бадай, ва ўсіх беларускіх выданнях. Як даследчык гістарычнай і культурнай прасторы Слуцчыны і яе гарачы патрыёт, ён з'яўляўся сталым аўтарам розных слуцкіх выданняў. Пераважная большасць яго друкаваных матэрыялаў, на асобную частку якіх рабіліся спасылкі ў выданнях Акадэміі навук Беларусі і ў іншых выданнях, была на беларускай мове. Ім выдадзены наступныя арыгінальныя кнігі:

1. «Старэйшая школа Беларусі». Мн., «Народная асвета», 1985 г.

Аўтар прапаноўваў назву «Старэйшая школа СССР», але тагачаснае выдавецкае начальства не прыняло гэту прапанову, не рызыкнула: а што скажуць у ЦК у Мінску, як успрымуць у Маскве, як бы пасля не ўсыпалі.

У кнізе распавядаецца пра гісторыю стварэння і адкрыццё ў 1617 г. у Слуцку навучальнай установы; яе пераўтварэннях цягам часу (ліцэй, гімназія, школа), педагогах, навучэнцах і інш. Пра ўзровень навуковай і педагогічнай падрыхтаванасці выкладчыкаў Слуцкага ліцэя сведчыць той факт, што распрацаваны ў ім статут лёг у аснову «Вялікай дыдактыкі» (1633–1638) сусветна вядомага чэшскага вучонага і асветніка Я.А. Коменскага. У Слуцкім ліцэі поруч з мясцовымі настаўнікамі працавалі іх калегі з усёй Еўропы.

Неабходна адзначыць, што ў Слуцк на вучобу ў гэтую школу («Слуцкія Афіны») ехалі не толькі з усёй Беларусі, але і з розных месцаў Расійскай імперыі. Так, да прыкладу, сюды з-пад Кіева (Украіна) за адукацыяй прыбыў будучы філосаф Ул. Ільін (не блы-

таць з І. Ільніным). Сярод шматлікіх работ Ул. Ільіна вылучаюцца «Запечатанный гроб» (1926), «Всенощное бдение» (1926), «Загадки жизни и происхождение живых существ» (1929) і інш. Памёр філосаф у Парыжы. Пахаваны на могілках Сент-Жэнеўеў-дэ-Буа пад Парыжам побач з І. Буніным.

Тут вучыўся беларускі паэт, прэзаік, перакладчык, удзельнік паўстання 1863 г. А. Абуховіч (граф Бандынэлі); асветнік, перакладчык, кнігавыдавец Ілья Капіевіч, які браў актыўны ўдзел у падрыхтоўцы рэформы 1708 г. грамадзянскага шрыфту ў імперыі Пятра I; беларуска-польскі паэт Адам Плуг; дырэктар Маскоўскай (Усерасійскай) абсерваторыі Вітальд Цэраскі; грамадскі дзеяч і пісьменнік Язэп Дыла; пісьменнік Рыгор Бярозка, з чыімі бацькамі сябраваў Якуб Колас; выдатны спецыяліст у галіне авіяцыйных і ракетных рухавікоў Сямён Косберг. Адзін з кратэраў на адваротным баку Месяца носіць яго імя. Імем С. Косберга названа вуліца ў Слуцку.

Вучылася ў той адметнай слуцкай вучэльні многа і іншых славурых людзей (не адзін дзясятак). І калі хто бярэцца сцвярджаць, што пра Слуцкую гімназію няма грунтоўных даследаванняў, то ён проста не ведае пра працы ў гэтым рэчышчы Р. Родчанкі, які, дарэчы, сам працаваў у будынку гэтай славутай у мінулым вучэльні. Несумненна, што і Р. Родчанка быў бы ўпрыгожаннем педагагічнага калектыву ў далёкія часы. Ён і новы слукі час сабой упрыгожыў.

2. «З вечнага» (Зборнік фальклорна-этнаграфічных матэрыялаў Слуцчыны. Збіральнік Р.В. Родчанка). Мн., Міністэрства культуры БССР. Рэспубліканскі навукова-метадычны цэнтр культуры. 1984 г., 1990 г. (два выданні). Тут трэба адзначыць, што рукапісу гэтага зборніка яшчэ ў 60-я гады на

Альбср. 1990

*Вокладка фальклорна-этнаграфічнага зборніка.
Другое выданне*

рэспубліканскім конкурсе за лепшы збор вуснай народнай творчасці было прысуджана першае месца. І Р. Родчанка заўсёды ганарыўся гэтым, хаця замаруджванне ў справе выдання зборніка, на якое ён таксама атрымаў права па ўмовах конкурсу, не лепшым святлом клалася на яго жыццё. Запісаць фальклор яму дапамагалі (вучыліся ў яго) яго вучні ад сваіх бацькоў, бабуль і дзядоў.

Добры дзень, маме!

Атрымаў абавязкі лісь. Дзякую за заагульваючы
прывітаньне. Я прывітаю, але не ведаю, калі вярнуся.
Па-першае, прыязі ў мяне. Усе будзюць два заагуль-
ваючы, каб не занадта выставаць. [Зрэшце на тым
дзенькі паспрабую]. Другое. Не спрабуйце ў мяне
лежачы зборнік "Крыж і вясняна" (выбрана
дзякуючы Святлане). Тут і 40-50 песьняў ад
твой і мамі. А існуе да зборніка праводзіць
Трэба дывіцца ў ёй характэрнаму Анкашынскім.
Вядома, што абавязкі мамі першымі небылі бліжэй
ад сямі, але дакладна адноў не ведаю. Мне
Трэба сярэдняму і ёй, каб дзень на іх карысць.
маючы ў праводзіць. Але аб адной з іх
захаваўшы песьнямі фальклору. Паверамі
адноў мамі і сямі.
Зборнік гэты праводзіць ужо Ігароў. Зрэшце
была думка адна раздзіць. Спрабуючы, але
всё ж дзівіцца. Дарэчы непракорміць і тавары.
Агульваючы канц. публікацыі з Мінска павінен мець
фінансавы кансультаваны. Я гэта ад іх
каб ведаць, калі яна мае пэўнае спадзяванне.
Як бачыць, я сам збіраючы ў Мінск.
Павінен быць вяртаючы на 1-2 дні. Тавары
пабуду і ў цэлым. Гэта павінен быць першым
на тым дзенькі ці іншым дзенькі пазней

Ліст Р. Родчанкі Я. Гучку (фрагмент). Аўтограф. 1981 г.

3. «Альгерд Абуховіч-Бандынэлі. Нарыс жыцця і творчасці». Мн., «Мастацкая літаратура», 1984. Тут аўтар распавядае пра яркае, насычанае разнастайнымі падзеямі жыццё (фізічнае і духоўнае) А. Абуховіча-Бандынэлі – адной з самых каларытных постацяў беларускай рэчаіснасці і літаратуры XIX стагоддзя, пра адшуканні яго следу на Радзіме і ў свеце, пра пошукі яго спадчыны. Пра асобу А. Абуховіча – крыху ніжэй.

4. Альгерд Абуховіч. Творы. Укладанне, прадмова і каментарыі Р.В. Родчанкі. Мн., «Мастацкая літаратура», 1991 г.

5. «Случкая старасветчына» (факты і разважанні). Мн., «Полымя», 1991 г. У кнізе расказваецца пра некаторыя факты гісторыі, культурнага жыцця Случчыны з часоў Кіеўскай Русі да канца XVIII ст.

Р. Родчанка – адзін з аўтараў калектыўных паэтычных зборнікаў:

1. «У паходзе». Мн., «Мастацкая літаратура», 1985 г. У зборнік увайшлі творы чатырох аўтараў – удзельнікаў вайны і падполля: Паўла Сушко (бацькі Пятра Сушко, былога супрацоўніка «ЛіМа»); Янкі Тулупава (бацькі паэтэсы Нэлі (Анэлі) Тулупавай; Міколы Сабалеўскага і Рыгора Родчанкі. Назва падборкі вершаў Р. Родчанкі пакладзена ў загаловак усяму зборніку.

Партрэт Альгерда Абуховіча-Бандынэлі, створаны мастаком Міхаілам Вецікам

*Альгерд Абуховіч-Бандынэлі (аўтар Уладзімір Мелехаў, Мінск, 2005. Бронза, ліццё, 39x29 см)
З калекцыі прыватнага мастацкага музея А.Я. Белага ў горадзе Старыя Дарогі*

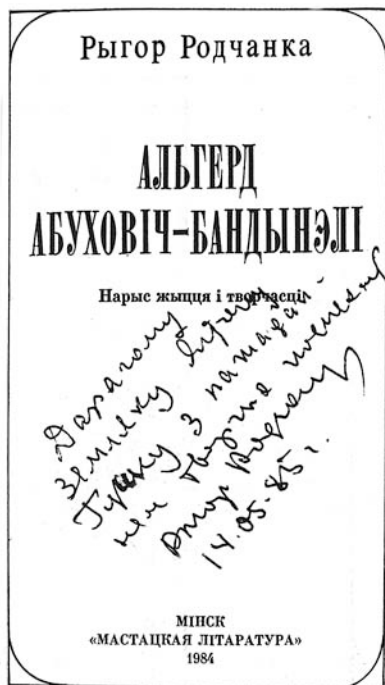

2. «На крылах души». Сучасныя паэты Случчыны. Слуцк. Слуцкая ўзбудыненая друкарня. 1992 г. Там прадстаўлены вершы паэтаў, якія на той час жылі і тварылі ў Слуцку і на Случчыне.

Як перакладчык Р. Родчанка выдаў вышэй узгаданы зборнік украінскага гумару «**Эліксір маладосці**». (Мн., «Мастацкая літаратура», 1987).

Але з усіх яго творчых зацікаўленасцей самым улюбёным прадметам і аб'ектам даследаванняў, вывучэнняў і апісанняў былі, безумоўна, жыццё і, адпаведна, творчасць Альгерда Абуховіча, амаль кожнае слова якога ён ведаў напамяць і заўсёды да месца яго цытаваў. Натура і інтэлектуальна-маральныя скіраванасці паэта-дэмакрата – носьбіта ідэі асабістасці і народнай свабоды і незалежнасці, аднаго з пачынальнікаў новай беларускай літаратуры – былі вельмі блізкімі яго бліскучаму слуцкаму прапагандысту. Апроч таго, што Р. Родчанка знайшоў магілу А. Абуховіча, чым удакладніў даты яго нараджэння і смерці, ён стварыў непаўторна захапляльны нарыс жыцця і творчасці паэта; упершыню ажыццявіў асобнае выданне яго твораў; даў уяўленні-арыенціры мастаку М. Веціку, які паводле іх стварыў выдатны партрэт паэта-паўстанца.

Увагу сапраўднага чалавека не можа не прыцягнуць постаць А. Абуховіча. Гэта ён валодаў англійскай, французскай, нямецкай, італьянскай, іспанскай, польскай, украінскай, рускай мовамі, а пісаў па-беларуску. Гэта ён, юнак, пакідае сваё навучанне ў Еўропе (у Швейцарыі, у Жэневе – гэтым кальвінскім Рыме) у прыватным пансіёне для дзяцей тытулаваных асоб і імчыць у Беларусь, каб узяць удзел у паўстанні 1863 г. Гэта ён, адбыўшы катаргу ў Сібіры, вяртаецца дамоў і імкнецца раздаць сваю зямлю сялянам, але натыкаецца на супраціў радні і пад пагрозай быць аб'яўленым вар'ятам канчаткова парывае з той жа раднёй і пасяляецца ў Слуцку. Тут жыве ён на прыватнай кватэры, дае прыватныя ўрокі, займаецца літаратурнай працай. Апроч стварэння арыгінальных тэкстаў, ён перакладае на беларускую мову творы Шылера, Шэкспіра, Гётэ, Байрана і інш. Пад сваімі літаратурнымі творамі паэт падпісваўся як граф Бандынэлі. Чаму Бандынэлі? Аб гэтым гаворыць ён сам у сваіх мемуарах («3 папераў Альгерда Абуховіча») у параўнанні з афрыканскім паходжаннем А. Пушкіна, продка якога (Ганібала) купілі для цара Пятра Першага за бутэльку рому. Ёсць звесткі, што А. Абуховіч закончыў сваё жыццё ў Слуцкай багадзельні. Трагічны лёс і яго літаратурнай спадчыны.

Тытул кнігі
з дароўным подпісам

Помнік на магіле пісьменніка
ў Слуцку

Але лепш за ўсё гэта расказана Р. Родчанкам. А найперш – часткова самім А. Абуховічам. Чытайма іх!

Р. Родчанка зрабіў нямала намаганняў, каб хоць магіла слаўтага беларуса была прыведзена ў належны стан. Але ў Слуцку – гэта марная справа. Толькі аднаго ён дабіўся. Раз на год прадстаўнікі пажарнай каманды горада прыносілі вянок на магілу А. Абуховіча. А як не стала Р. Родчанкі – і вянок ужо туды ніхто не прыносіць. Яшчэ ў старажытнасці казалі, што варвару цяжка зразумець не толькі веліч жыцця Гамера, але ж і тую веліч месца яго пахавання, дзе яна таксама дае ведаць аб сабе і прыцягвае паломнікаў-прыхільнікаў – культурных людзей.

Р. Родчанку заўсёды хвалявала аб'ектыўная гісторыя ўвогуле і літаратуры (асабліва беларускай) у прыватнасці. Яго вельмі бянтэжыла і нават раніла тое, што выдатнага прадстаўніка нашай

нацыянальнай інтэлігенцыі і літаратуры, не менш значнага, чым Ф. Багушэвіч, але зусім, як цяпер кажуць, нераскручанага, амаль не заўважаюць. І ці не таму ён з радасцю і энтузіязмам падтрымаў выступленне ў друку баранавіцкага краязнаўца М. Маліноўскага са спробай развянчання міфа аб хлопчыку-паэце Паўлюку Багрыме – аўтары адзінага хрэстаматыйнага верша «Зайграй, зайграй, хлопча малы». Вось што крыху больш чым за месяц да сваёй смерці пісаў слуцкі краязнавец свайму калегу з Баранавіч: «Я ўжо казаў, што Вы нанеслі ўдар па міфу аб сялянскім хлопчыку П. Багрыму. Кніжку з гэтага *(неразборліва. – Я.Г.)* цяпер ніхто не пусціць, але Ваша праца ў галіне літаратуразнаўства не будзе забыта. Гэта я гарантую! Так што поспех у Вас ёсць. І ўдар у 10, хоць, можа, Вы і не падзравалі гэтага» (Слуцк, 12.01.94 г.).

А вось праз дзевяць дзён як дадатковае пацверджанне гэтаму: «Дарагі Міхась Міхайлавіч! Ваш ліст атрымаў. Ваш поспех у вывучэнні справы Паўлюка Багрыма бяспрэчны. Ён мае вялікае значэнне для справы вывучэння гісторыі бел. літ. Магчыма, Вы самі гэтага яшчэ не зразумелі, але адным фактам развянчання міфа аб паэце П. Багрыме Вы ўпісалі сябе ў гісторыю беларускай літаратуры. Справа ў тым, што пачынаючы недзе з 30-х гадоў ці крыху раней (*XX ст. – Я.Г.*), пачалося гвалтоўнае абмужычванне гісторыі бел. літ. Патрэбен быў мужычок XIX ст., які пісаў вершы. Ім зрабілі Багрыма. У сапраўднасці ж уся бел. літ XIX ст. фактычна, як і руская, была дваранскай (шляхецкай). Першым бел. паэтам сучасным (не старажытным) быў палкоўнік Равінскі, узнагароджаны залатою зброяю за 1812 г. Яго «Энеіда» гэта пачатак бел. літ. сучаснай, як «Энеіда» Катлярэўскага (капітана) пачатак украінскай. Так што я віншую з вялікім поспехам. А што датычыцца кніжкі пра Багрыма, то яе цяпер надрукаваць цяжка, ды і ці трэба пакуль што» (21/І–94 г., г. Слуцк).

Жыццё пацвердзіла, што мелі рацыю і М. Маліноўскі, і Р. Родчанка, які яго падтрымаў «*и в гроб сходя, благословил*» (А. Пушкін). Несумненна, падставы аб такім разуменні літаратурнага працэсу, апроч класічнай заканамернасці і ўсеагульнай культурнай традыцыі, даваў яшчэ і імпульс-інтуіцыя, што ішлі ад А. Абуховіча – яго жыцця, творчасці і, відаць, яшчэ і ад яго магільны. А тыя, хто зусім нядаўна гэтыя меркаванні прымалі, як кажуць, у рожкі, урэшце рэшт вымушаны былі прыняць пазіцыю «ерэтыкоў». Як бачна, ісціна непераможна, толькі трэба яе настойліва шукаць.

Аўтар гэтага матэрыялу колькі год таму, сабраўшы ў Мінску подпісы многіх вядомых у Беларусі людзей – выхадцаў са Слуцка і Слуцчыны (навукоўцаў, пісьменнікаў, мастакоў і інш.), – зьяўтаўся праз мясцовы друк («Слуцкі інфакур'ер») і напрамую да кіраўніцтва горада і да грамадскасці, каб усё ж прывесці ў парадак усё тую ж магілу, каб узвесці помнік А. Абуховічу (хай хоць у выглядзе барэльефа на сцяне былой гімназіі), але ўсё дарэмна і марна. А між іншым, барэльеф гэты ўжо ўмацаваны на «камені слаўтасцей нашай зямлі» на сядзібе навукоўца і калекцыянера Анатоля Белага ў Старых Дарогах, які нядаўна адыйшоў у іншы свет.

Праўда, за апошнія гады спілавалі дрэва, што вырасла на магіле паэта. Праўда і тое, што магілу тую ніхто ў Слуцку не наведвае: ні настаўнікі са сваімі вучнямі, ні прадстаўнікі мясцовай так званай інтэлігенцыі, ні проста люд паспаліты. Затое заўсёды процьма самых розных чалавекаў ля крамы па прыёме шклатары (бутэлек з-пад піва, «чарніла», гарэлкі), што не так ужо і далёка ад той слаўтай і занядбанай магілы. Грошы за бутэлькі, вядома, заўсёды ў іх – гэта дадатак да ўкрадзенага і ідуць ізноў жа на выпіўку (на паддачу). Дык вось, заўсёды ў такім і падобных слуцкіх натоўпах знаходзіліся «разумнікі», што, калі непадалёк праходзіў Р. Родчанка, яны круцілі пальцам ля скроні і напайголаса, каб той не чуў і не бачыў (пабойваліся), вякалі: «Вунь пайшоў абаронца нейкага паэта Бандынэлі, відаць, бандыта: імя само за сябе гаворыць. Няма чаго яму больш рабіць».

А калі праходзіў памянёны вышэй В. Бародзіч, чымсьці падобны да Санча Пансы, як Р. Родчанка – на Дон-Кіхота (больш, вядома, унутрана) у тым жа натоўпе можна было пачуць глухі шэпт: «Вунь пайшоў Леў Талстой». Дарэчы, апошнім часам В. Бародзіч хадзіў у шыракаполым капелюшы і з кульбай.

А яшчэ ў Слуцку, як і па ўсёй Беларусі, да гэтых чалавекаў у любы час гатовы прымкнуць і такія, што сваіх продкаў (здараецца – і слынных у беларушчыне) не ведалі, не ведаюць і ведаць не жадаюць. А калі штось міжвольна і даведаюцца, то тых сваіх слынных продкаў, вядома, са сваіх карыслівых памкненняў, зацікаўленняў і свярбненняў выстаўляюць як ахвяр часу і рэжыму. Да прыкладу, адна такая слуцкая чалавечына-асобіна сваю маці – настаўніцу гісторыка М. Ермаловіча і паэта А. Салаўя (Радзюка) і натхніцельніцу іх да творчасці – «апраўдвае» тым, што, апрача выкладання беларускай мовы і літаратуры, для яе іншага прадме-

та ў школе (да вайны ў Койданаве) не знайшлося. Таму яна, маўляў, і ахвяра. На пытанне, якога часу, якога рэжыму яна ахвяра, маўчаць, палыпваючы вочкамі.

Спрацоўвае закон кан'юнктурнай гульні. Бо тут жа справа тычыцца беларушчыны. Затое яны вельмі і вельмі аддана гатовы (і паслугоўваюць ужо) працаваць на ўмацаванне ў Беларусі ці то Захаду, ці то Усходу, а то і адначасова – і таго, і другога.

Прыкладна з такога ж асяроддзя-натоўпу павыходзілі і некаторыя сучасныя літаратурныя «дзеячы» – дзялкі, а калі дакладней, «жучкі», «жукі» і «жучылы», якія лічаць, што пярэ ў іх – залатое, ды і заяўляюць часта аб гэтым услых на цэлы свет. Але ж тэксты з-пад пярэ таго выходзяць іржавыя. Дык вось сярод падпісантаў згаданага вышэй звароту да кіраўніцтва і грамадскасці Слуцка аб увекавечанні памяці А. Абуховіча іх няма. А я іх амаль упрошваў у імя таго ж А. Абуховіча і Р. Родчанкі, Слуцка і Случчыны, нашай гісторыі і культуры паставіць свой подпіс. Адказы былі такія: «Я падпісваю толькі тое, што сам пішу!» (А хто гэта тое чытае?) ці «А можа, там што не так напісана?» (Ну дык падпраўце!) і г.д. і да т.п.

Як і ў мае школьныя гады (больш за паўстагоддзя таму!), ніхто ў Слуцку і сёння таксама не расказвае вучням ні пра фабрыку слуцкіх паясоў (персіярню) і не паказвае месца, дзе яна знаходзілася, і ні пра многае што іншае. А вучні ж вывучаюць творчасць М. Багдановіча і вучаць напамяць яго верш «Слуцкія ткачыхі». Вось яна якая, гісторыка-культурная рэчаіснасць сённяшняга Слуцка, які быў цэнтрам буйнейшага княжацкага ўтварэння на тэрыторыі Беларусі ў XVI–XVIII стст. і які мог бы стаць культурнай турыстычнай Мекай для грамадзян-сучаснікаў Беларусі (ды і не толькі Беларусі). А тэксты Р. Родчанкі былі б добрай слоўнай дапамогай у хаджэнні па гэтай Меццы. Дарэчы, у Старых Дарогах у таго ж светлай памяці А. Белага знаходзіцца помнік слуцкім паясам і помнік удзельнікам Слуцкага збройнага чыну.

Нашы адносіны з Р. Родчанкам былі ўзаемапаважныя і ўзаемадобраязычлівыя. Я заўсёды шкадаваў, што ў мяне ў школе не было такіх настаўнікаў, а ў малецтве і ранняй маладосці – такога старэйшага сябра. Мне і сёння прыемна ўспомніць, як, бываючы ў Мінску, ён часам зазіраў да мяне на працу ў выдавецтва і як мы з ім, калі ён уваходзіў у рэдакцыйны пакой, па-брацку абдымаліся. Ён, волат, – пры маім росце ў 180 см – быў крыху вышэй за мяне і вагой мяне пераўзыходзіў (я – пад 80 кг, ён – за 100). Ды і

косці ў яго – шырэйшыя. Мне заўсёды здавалася, што прысутныя пры гэтым мне па-добраму зайздросцілі. Магутнае здароўе (фізічнае і духоўнае) ён унаследаваў ад сваіх продкаў як па бацькоўскай, так і па мацярынскай лініі.

Не аднойчы быў я ў яго дома. Бываў і ён у нашым доме ў Слуцку. Усе ў нашай сям'і былі ад яго ў захапленні (столькі ведаць і так па-добраму расказваць!). Пры нашых размовах па праблемах гісторыі і культуры Случчыны і ўвогуле я менш гаварыў, а болей слухаў: слухаць было што.

Часам я яму тэлефанаваў з Мінска дадому ў Слуцк. Мой апошні званок быў напрудвесні (здаецца, 20 лютага) 1994 г. Там паднялі тэлефонную трубку.

Я: Рыгор?

Адказ: Не.

Я: А Рыгора можна паклікаць?

Адказ: Не.

Я: Прабачце, чаму?

Адказ: Ён у труне.

Я (ведаючы, што Рыгор апошнім часам цяжка хварэў): Як? Калі гэта здарылася? Калі будучь хаваць? І дзе?

Адказ: Праз паўгадзіны павязем Рыгора ў Цімкавічы.

Я: Прабачце... Мае спачуванні...

Даўкі камяк раптоўна заняў маё горла і міжвольна прымусіў мяне пакласці трубку. Я нават, к маёй сённяшняй горычы, тады не прадставіўся. Канешне, за паўгадзіны дабрацца да Слуцка ці да Цімкавіч я не змог бы. Ды яшчэ дзесь праз гадзіну ў той дзень да мяне павінен быў прыбыць аўтар з Брэста. Я працаваў тады ў выдавецтве «Народная асвета». Так і не атрымалася ў мяне

К.І. Гучок з дачкой Маяй

Р А З Д Ъ Л П

Вяснянкі, пятроўскія, велікодня і калядныя песні

3. Да ўжо вясна тут-тут...

Да ўжо вясна тут-тут,
Да чужыя жанкі кросна ткуць.
А я, маладзенька, ні прала, ні ткала,
Да пад лёд кудзелькі пускала.
Да чые ж гэта кудзелькі пльвуць?
Да чые ж - тае шольмы-гультайкі,
Што хадзіла к людзям у настаянкі
Да падпірала людзям яшкі.

4. Да зелена, зелена на лузе трава...

/веснавая/

Да зелена, зелена на лузе трава,
Да малада, малада у хлопца кана.
Зачым яна зелена? — Штодзень дождж ідзе.
Сніць яна у пярэньшыке да белага дня.
Куры кананельшыку паразгрэбали,
Кабнікі капустачку паз'едвалі.

5. За бор сонца, за дуброву...

За бор сонца, за дуброву
Да за высокую гору.
Не пайду ж я дадому,
Бо у мяне дома не свой татка,
Да лоты свякратка.
Стрэне ён мяне ў варопечках
З цясовымі вядзёркамі.
"Ой нявехна-маладзіца,
Ідзі у крыніцу па вадзіцу".
"Ой свякратко, мой татачку,
Ці вы вады жадачы,
Ці нявехну збывачы?"
"А я вадзіцу не жадаю,
А нявехну збываю".

Да раздзела П

3, 4, 5. Запісаны ад Гучок Кацяршы ў 1967 г. Спявачцы
было талі 54 галі, дзіла ў Слуцку.

Фрагмент зборніка «3 вечнага»

Р А З Д З Е Л У І
Сямейныя, бытавыя песні

4. Казалі, мой муж гарэзкі не п'е...

Казалі, мой муж гарэзкі не п'е,
Ажно мой міленькі з карчомкі ідзе.
Прапіў каня вараного,
А сам ідзе на другога.
-- Міла мал, выкуп каня.
-- Ні раз, ні два выкупала,
Праз аконечка уцкала,
Ў вішнёвым саду начавала,
З салаўлі размаўляла.
Салавейка чаку, чаку,
А я, малада, плачу, плачу.
Салавейка на радасці,
А я ж, малада, на жаласці.

Да раздзела VI

4. Запісала вучаніца Слуцкай завочнай школы Гучок Май ад сваёй маці Гучок К. І. у 1967 г.

Фрагмент зборніка «З вечнага»

развітацца з вялікім краязнаўцам Слуцчыны, высокай кваліфікацыі літаратуразнаўцам, падзвіжнікам на ніве беларушчыны, пэтам, беларускім энцыклапедыстам, чалавекам-планетай, маім старэйшым таварышам.

Ах, Родчанка! Гэта ён адкрыў для мяне, блуднага сына блуднага часу, што мая маці – захавальніца песенных скарбаў Слуцчыны, што па натуры яна – сапраўдны паэт. Гэта ён у рэцэнзій на маю першую, праўда, на рускай мове, кніжку вершаў пісаў: «...яго (Яўгена Гучка. – Я. Г.) маці – Кацярына Ільнічна, якая жыве

ў нашым горадзе, адна з лепшых захавальніц народных песенных скарбаў Слуцчыны. У падмацаванне сказанага прывяду такі факт. Аўтар гэтых радкоў сам запісаў з вуснаў Кацярыны Ільвічыны каля ста песень і яшчэ не вычарпаў усяго...» (Газета «Шлях Ільвіча», 27 лістапада 1976 г.). Тут трэба сказаць, што некаторая частка тых песень маёй маці прадстаўлена на старонках названага вышэй зборніка фальклорна-этнаграфічных матэрыялаў Слуцчыны «З вечнага». Астатнія – у архіве Р. Родчанкі.

Ах, Родчанка! Гэта і ён спрычыніўся да майго вяртання да беларушчыны і, магчыма, да таго, што я не з'ехаў куды-небудзь у чужы далёкі край. Але рабіў ён гэта далікатна, дыпламатычна і нават часам цяроўліва. Гэта ад яго зыходзіла такое: «Ці многа ў нас, беларусаў, гарадскіх паэтаў? Не! У асноўным – вяскоўцы, калгаснікі. Іх літаратурныя памкненні і зацікаўленні маюць яшчэ і скрытую (латэнтную) мэту: штосьці мець з беларускага слова, ім патрэбны з таго слова наедак (для сябе і сям'і), пасады. Грамадзянскасць – гэта не для іх. Ты – іншы, ты – дзіця горада. Ты не такі абяздолены, не такі забіты. Ведай, што разам з сапраўдным сялянствам вынішчалі і пісьменнікаў, што выйшлі з яго асяроддзя. А горад тады быў ужо не наш, не беларускі. Ён пачаў знікаць з разбурэннем Вялікага княства Літоўскага. Але памятай, што і яны такіх не церпяць і ў любы момант гатовы табе адпомсціць за тваю незалежнасць, нязломнасць, няскоранасць. І каб не быў ты ім канкурэнтам, тым больш – дакорам».

Памятаю выступленне членаў літаб'яднання пры слуцкай раёнцы ў клубе вёскі Бранавы Слуцкага раёна. Адказным за мерапрыемства і вядучым быў Р. Родчанка. Як свайго сімпатыка і падапечнага ў той момант, ён запрасіў мяне на тую імпрэзу. Я якраз тады на пару дзён зазірнуў у Слуцк да маці. Дык вось, прадстаўляючы мяне публіцы ў зале, вядучы сказаў прыкладна так: «А цяпер дадзім слова Яўгену Гучку, карэннаму слуцаку, які, праўда, піша пакуль не па-беларуску. Але даруем яму сёння гэта. З цягам часу ён, несумненна, прыйдзе на матчыну мову. Калі ласка, Яўген».

Сам ён у той вечар, як заўсёды, сваёй шчырай прывабнай беларускасцю ўзяў у добры палон усю залу. Асабліва цешылася публіка яго экспромтамі на мясцовыя тэмы. І было ўсё гэта на годным інтэлектуальным і эстэтычным узроўні. І даступна, і зразумела кожнаму ў зале. Рыгор быў у сваёй стыхіі, а публіка тую стыхію як бы даўно чакала. У той дэсант на літаратурную вечарыну

са Слуцка ўваходзілі: сам Р. Родчанка, А. Гурко (супрацоўнік газеты), А. Лешчанка (настаўнік, паэт), Віктар Бародзіч (шавец, паэт-гумарыст), Аня (бібліятэкар гарадской бібліятэкі) і я (студэнт з Мінска, пачынаючы паэт).

Шкада, што ўжо не было сярод нас шанюўнага Рыгора Віктаравіча, калі выйшла ў свет мая паэтычная кніга «Формула травы» (два выданні – 1997, 2003 гг.), дзе ў другім выданні змешчаны цыкл трохрадкоўяў «Сэрца на верхавіне збору» (Альгерд Абуховіч), чым, не сумняюся, парадаваў бы свайго ў пэўным сэнсе былога ідэйнага шэфа. Той цыкл прысвечаны светлай памяці Рыгора Віктаравіча Родчанкі.

Вось так з цягам часу... Але застаецца светлая памяць у маёй душы аб маштабным, каларытным, арыгінальным, дэмакратычным, высокаадукаваным, непахісным, беларускім беларусе, імя якому Рыгор Родчанка.

Р. Родчанка, як і яго ўлюбёны А. Абуховіч, – беларуская легенда Слуцка, але не для Слуцка, ды ці толькі Слуцка? Будзем спадзявацца, што пакуль. Праўдзіць максіма: няма прарока ў свай Айчыне. Такіх людзей на ўсім працягу іх ці то доўгага, ці то кароткага веку суправаджаюць розныя нягоды і напасці. І гэта ніколькі не дзівіць. Калі Р. Родчанку прырода надзяліла моцным здароўем (дванаццацігадоваму падлетку давалі на выгляд шаснаццаць-сямнаццаць гадоў), то вайна (*Ах, война, што ты сделала, подлая?! – Б. Акуджава*) яго ж моцна і моцна пашкодзіла. Вайна, канешне, паняцце і з’ява не абстрактная, а гэта канкрэтныя людзі, групы людзей, народы, краіны і г.д. з іх ідэалогіяй, знішчальнай жорсткасцю. Так што – подласць не ў вайны, а ў людзей.

Як сына камуніста (сын за бацьку не ў адказе?!), падлетка Рыгора ў 1942 г. ледзь не расстралялі, але яму ўдалося ўцячы, прыбегчы хутка дадому і вывесці сваю сям’ю ў лес. Праз колькі дзён да ўсяго гэтага выпала яму сустрэцца ў лесе сам-насам з вялізным ваўком. Чым быў узброены хлапчук? Жменяй ягад! Воўк стаяў на адлегласці пару крокаў і пільна-пагрозліва глядзеў ва ўпор на знерухомеўшага ад страху Рыгора. Праўда, воўк чамусьці (загадка!) тады не крануў, а, павярнуўшыся, пайшоў углыб лесу. Як ужо потым сам гаварыў дарослы Р. Родчанка В. Відлозе, ён перажыў у той момант страшэнны страх, нават шок, з якога доўга не мог выйсці. Неўзабаве падлетак стаў партызанам. Там атрымаў цяжкую траўму – рану галавы. Траўма тая непакоіла ўсё жыццё. Ці не

ўсё гэта, разам узятае, справакавала скрытае нярвова-псіхічнае захворванне, якое часам (асабліва, калі сутыкаўся з несправядліваасцю) магло даць аб сабе ведаць. Ды каб жа толькі гэта!.. Як ён сцвярджаў сам, «у свой час, лечачы траўму галавы, урачы пасадзілі мае ныркі, але жыць трэба і хоць нешта рабіць».

Апошнім часам сваім сябрам ён паведамляў, што «ныркі не спрацоўваюць, але пра здароўе пісаць сумна. Будзем мацавацца». «Не ведаю, ці ачуняю, але паміраць не хочацца». Выбачаўся за «інвалідны почырк, за каракулі»: ужо не слухаліся рукі. Але заўсёды адказваў на ўсе лісты і звароты да яго. Дзяліўся думкамі, меркаваннямі, даваў парады – заўсёды слушныя. І жартаваў. І так да апошняга пакутнага дня. Вось дзе яно – суцэльнае суровае жыццё, а не часовая напаўсуровая, цяжкаватая школка ўтульнага потым вегетатыўнага існавання.

Як і яго бацька, Р. Родчанка таксама быў камуністам, камуністам асаблівага складу – найўным, чыстым, можа, нават дзіцячым ад беднасці і сумленнасці (калі маці штосьці з яды дзеліць паміж прагалоднымі дзецьмі, то тыя дзеці пільна сочаць, каб усім пароўну дасталося). Плюс да гэтага ён быў яшчэ і беларусам. Таму і праўду ён часам шукаў па-дзіцячаму, у асноўным індывідуальна. Бунтаваў у сваёй партарганізацыі, здымаўся там з уліку і прымацоўваўся ў іншай, але хутка тое ж адбывалася і ў новым партыйным асяродку. А потым шукаў такога, як сам, – няўрымслівага, няскоранага праўдашукальніка, каб стварыць сваю, новую, кампартыю.

Калі да бацькі Р. Родчанкі пасуюць радкі С. Ясеніна «Наивность милая нетронутой души...», дык да яго самога – наступны верш Ул. Жылкі.

Матылі

*Помню – хлопчыкам маленькім
Падабаў я зелень ніў
І на пожні каля рэчкі
Матылёў лавіць любіў.*

*Так у гульнях і забавах
Дзень за дзень міналі ўслед,
А у ночку на Купалле
Ў лес шукаць бег агняквет.*

*Мураваная капліца.
Малюнак І. Ціткоўскага*

*Свята-Міхайлаўская саборная царква.
Малюнак І. Ціткоўскага*

*А цяпер, калі шукаю
Праўды, шчасця для людцоў,
Ці не тое дзіцяня я,
Што лавіла матылёў?*

Яны, бацька і сын, – камуністы, прымалі пераважна ідэалы камунізма, камунізма «з чалавечым тварам». Трымаліся іх, кіраваліся імі, але жыццё на кожным кроку падносила такія свае выверты і кульбіты, паказвала такую морду, што выклікала часам рэцыдыў той скрытай нярвова-псіхічнай хваробы... Тут, як кажуць, пачыналі бунтаваць больш гены – гены аналітыка, ерэтыка, партызана, аб чым гавораць радкі з яго верша «Аўтаэпітафія невядомага партызана», што быў надрукаваны ў згаданым вышэй калектыўным зборніку «У паходзе».

***

*...Я быў народжан партызанам,
Які змагаўся ўсё жыццё
З няпраўдай, здрадай і са зманам,
За вольны край, за пачуццё*

*Уласнай годнасці народа,
За родны люд, за ўсіх людзей,
Якім сапраўдная свабода
Патрэбна, як уздых грудзей...*

Невядомасць Р. Родчанкі-партызана была вядома тым, што сваю партызанку ён ніколі не афішыраваў, шкурна не дэманстраваў свае баявыя заслугі і ўзнагароды. Не было ў яго ніякай кан'юнктуры і ў плане творчасці, пісьменства. Пры яго праўдалюбстве, бескампраміснасці ў яго няма і не магло быць тэкстаў-спекуляцый на тэму вайны. Няма сумнення, як бы ён сёння на поўны голас выказаўся пра партызанскі рух. Несумненна і тое, што з многімі так званымі ветэранамі (чым далей ад вайны – тым іх болей) ён не пажадаў бы ісці ў адных шэрагах... Ён – беларускі партызан з дзяцінства – ніколі не стаў бы распавядаць байкі пра неіснуючыя подзвігі і пра гераізм коштам нявінных ахвяр сваіх судачынікаў. Ён спавадаў прынцып: так ці не, а ўсё астатняе – ад крывадушша. Пра складанасць і тых часоў мог расказаць проста і праўдзіва гэты складана-просты Чалавек. «Аўтаэпітафія невядомага партызана» у сувязі з жыццём і творчасцю Р. Родчанкі яшчэ чакае свайго прачытання, сваёй расшыфроўкі.

А цяпер і яшчэ некалькі штрыхоў, рысаў і разважанняў да няпоўнага партрэта незабыўнага Чалавека і вялікага патрыёта ўлюбёных яго Слуцчыны і Беларусі.

Слуцк і Слуцчыну, вядома, у межах былога Слуцкага княства, Р. Родчанка добра ведаў і моцна любіў. Гэтыя свае веды і любоў ён гатовы быў перадаваць кожнаму ў Слуцку і не толькі ў Слуцку. Распавядаючы пра Слуцк, ён заўсёды цытаваў А. Абуховіча, які ў свой час заўважыў: «Рух на Крашчаціку (у Кіеве. – **Я.Г.**), сколькі памятаю, не быў большы, як у Слуцку на Маставой вуліцы (цяпер вуліца імя **Максіма Багдановіча**. – **Я.Г.**) у тарговы дзень». На заўвагу, што ў Слуцку мала што засталася са старых збудаванняў, што сёння горад архітэктурна амаль не заселены, ён заўсёды адказваў, што таму трэба яшчэ пільней углядацца ў рэшткі старасветчыны, у іх былы змест ад падмурка да даху і што добра яшчэ тое, што сярод іншага засталася Міхайлаўская царква (XVIII ст.) на Востраве (паўторымся, адзін з лепшых помнікаў драўлянага дойлідства ў славянскім свеце). А Востраў – гэта адзін з раёнаў сённяшняга Слуцка, калісь – прыгарад, куды высыялялі з горада люд-

зей за паводзіны, што не адпавядалі годнасці прыстойнага чалавека. Жыць на Востве было небяспечна: ён ляжаў на шляху татар, што рабілі рабаўніцкія набегі на горад.

Р. Родчанка часта абураўся звыштатарскімі паводзінамі сваіх землякоў-сучаснікаў. Гэта яны ці пры іх дапамозе рабавалі гарадскія могілкі. Адзін час даволі часта за адну ноч маглі знікнуць з магіл (вядома, даўніх) адлітыя з металу засмучаныя анёлы, вырабленыя з каменю, пазбаўленыя жыцця дрэвы і інш. А задоўга да гэтага ў праваслаўнай частцы могілак аднойчы ноччу загарэлася царква. (Камсамольскі з блашавення партыі пажар, як потым гаварылі слуцакі). Канешне, царква згарэла.

Не давалі дазволу паўстаць (сіламі вернікаў) з руін касцёлу ў каталіцкай частцы тых жа могілак. Прыйшлі ў заняпад кальвініцкія і лютэранскія надмагільныя помнікі. Але яшчэ сёння ляжыць там надгробак з надпісам на лацінцы: «Сіньёр беларускі». А неяк у канцы 40-х – пачатку 50-х гадоў XX ст. на гэтым могільніку – пантэоне праваслаўных, католікаў і пратэстантаў – размясцілася вайсковая часць. Дзякаваць Богу, не назаўсёды, а на пару зімовых месяцаў. Бачыце, ваеннае камандаванне разам з гарадскім начальствам вырашылі, што там зручней пераносіць цяжар і нягоды воінскай службы. Ну і, вядома, кожны вечар там круцілі кіно. І прыходзілі на гэта кіно амаль усе небяспечныя жэўжыкі з усяго горада. Вось яно – яднанне арміі і народа. Дзікунства! Пасля паэт і перакладчык Юрка Гаўрук, ураджэнец Слуцка, вярнуўшыся з ГУЛАГа, не мог знайсці магільны сваіх бацькоў.

Р. Родчанка заўсёды паўставаў на абарону помнікаў дойлідства, праўда, часцей за ўсё – безвынікова. Так, ні яму, ні жыхарам навакольных вуліц і завулкаў не ўдалося адстаяць мураваную

*Святая праведная Сафія,
княгіня Слуцкая*

капліцу на вуліцы 14-ці партызан (Кладбішчанскай). Не аднойчы ў не такім ужо далёкім мінулым да гэтай капліцы з манастырскай Троіцкай царквы (прыгарад Трайчаны) праз увесь горад хрэсным ходам праносілі нятленныя мошчы святой княгіні Сафіі Слуцкай, што не раз ратавала Слуцк ад эпідэміі і іншых бедстваў. У сярэдзіне 1980-х гадоў ноччу з прыцягненнем вайскоўцаў капліцу тую разбурылі ўшчэнт і неўзабаве непадалёк збудаваці вінна-гарэлачную краму... Больш падрабязна аб барацьбе за капліцу Р. Родчанка пісаў мне ў лісце ад 5.2.86 г.

Памятаю яшчэ такое: мы стаім з Р. Родчанкам на вуліцы Ма-нахава (былой Турэмнай) каля будынка былой земскай бальніцы, і я распавядаю яму, як там на другім паверсе я ляжаў у дзяцінстве ў палаце смяротнікаў і як адзін з усіх застаўся ў жывых. Тады там было інфекцыйнае аддзяленне гарадскай бальніцы, а ў мяне – адзёр, шкарлятына і дыфтэрыт. Аб тым прыгожым будынку, узведзеным у XIX ст., і той палаце, адкуль я выйшаў жывым, напісана ў паэме дзяцінства «Блакiтныя чмялі» (Мн., «Юнацтва», 1983 г.), якую мой старэйшы таварыш ухваліў. Дык вось зусім нядаўна, перад самымі «Дажынкамі» ў Слуцку (2005 г.), будынак той зламалі. У паэме апісаны і клён, што стаяў цераз дарогу. Вядома, дзікуны пазбавілі жыцця і яго. Якая тут таму прычына? Маўляў, дом – стары і ў аварыйным стане. Але гэта няпраўда. Спачатку гэты будынак планавалі прыладзіць пад мастацкі музей, потым – аддаць для Дзіцячай мастацкай школы..., і ўжо былі зроблены пэўныя арганізацыйныя і гаспадарчыя крокі. І раптам... І гэта пры тым, што будынкi з добрай цэглы (такім быў і гэты) стаяць па некалькі стагоддзяў. Проста мясцовым уладам захацелася «прасторы і перспектывы для і перад сталічным начальствам». Добра, што не давялося гэта бачыць Р. Родчанку. Для яго яно магло абыйсціся чарговым нярвова-псіхічным зрывам. Выратаваць той непаўторны ў архітэктурным рашэнні будынак не ўдалося нават умяшальніцтву Беларускага фонда культуры. Хто спыніць вандалаў, калі не працуюць ніякія законы?

А калі сталоўку, якая месцілася каля Касога моста, што пралягаў над Бычком – прытокама Случы, перарабілі ў рэстаран і далі яму назву «Вежа Алелькі» (Алелькі – слуцкія князі), гэта не магло парадаваць і адначасова не засмуціць і не выклікаць смех у Р. Родчанкі. І ён звяртаецца тады да кіраўніцтва горада з ідэяй-прапановай вярнуць у горад трон слуцкіх князёў Алелькавічаў,

Вароны Гучок!

Аўтараму гэтай лісты ад 27.1.86. Зацікавіў
з агульнага. Сапраўды ў агульным я сабе мабыць Гу-
чанку і асобку маю. Як канчук: тэлефон аўка
не першыбылі...

Пісьмамі ў "Сов. культуры" і "Знакомілі мабыць
ліміналі званы, а політыкі не вярнулі. Ані і ма-
ніўку сэрвісу ў "Літ" наоказо капіцы і іна,
Тэры і т.ч. вайсковы і ваенна-медыцынскі і сямейны Гучок,
Беларуская і вяртае саміх вайсковы сваі сілы і сабе
бруд. У Савесці культуры адрэзае інакш не інакш, бо рэ-
Намак інакш адрэзае інакш не інакш, а бы-
даваць Аляксандраў не сямейны інакш літ. інакш
мо кіт. інакш не інакш інакш літ. інакш
У Аляксандраў інакш. У адрэзае інакш "Літ" інакш
інакш і інакш і інакш інакш інакш інакш
літ. інакш.

Ці мабыць інакш інакш Трагічнае, Фасад
Арэвны інакш інакш. Ён інакш інакш інакш інакш
інакш інакш, інакш інакш інакш інакш інакш інакш інакш
інакш інакш інакш інакш інакш інакш інакш інакш інакш

Пасля інакш інакш інакш інакш інакш інакш інакш інакш
інакш інакш інакш інакш інакш інакш інакш інакш інакш інакш
інакш інакш інакш інакш інакш інакш інакш інакш інакш інакш
інакш інакш інакш інакш інакш інакш інакш інакш інакш інакш
інакш інакш інакш інакш інакш інакш інакш інакш інакш інакш
інакш інакш інакш інакш інакш інакш інакш інакш інакш інакш

Вялікі інакш інакш. Інакш інакш інакш інакш інакш інакш інакш інакш
інакш інакш інакш інакш інакш інакш інакш інакш інакш інакш інакш
інакш інакш інакш інакш інакш інакш інакш інакш інакш інакш інакш
інакш інакш інакш інакш інакш інакш інакш інакш інакш інакш інакш
інакш інакш інакш інакш інакш інакш інакш інакш інакш інакш інакш
інакш інакш інакш інакш інакш інакш інакш інакш інакш інакш інакш

Б.2.862.

*Будынак
былой земскай бальніцы.
Здымак У. Ціткоўскага*

які знаходзіцца ў Лондане ў Брытанскім музеі. Трон той быў выраблены са слановай косці. Адказ Р. Родчанку – маўчанне. Але, праўда, пасля ў кагосьці хапіла розуму, і вывеску «Вежа Алелькі» знялі.

Мала хто з жыхароў Слуцка ведае, што першым збудаваннем у горадзе пасля ўключэння яго ў выніку другога падзелу Рэчы Паспалітай (1793 г.) у склад Расійскай імперыі была турма (Кацярнінская турма). Вядома, у першую чаргу яна прызначалася для непакорлівых новаму рэжыму. Сярод вязняў той турмы былі ге-

ніяльны мастак і фальшываманетчык Ігнацій Цэзік, беларускі пісьменнік, публіцыст, грамадскі дзеяч Фабіян Шантыр (за царскім часам) і іншыя неардынарныя асобы (асабліва ў бальшавіцкія часы). Вось з чым прыйшла сюды Расія. Як бачым, Пецяярбург быў не менш «ласкавы» для нас, чым «кумка Варшава», якую так у свой час за яе крывадушша назваў К. Каліноўскі і з блаславення якой у 1920 г. польскія легіянеры падпалілі будынак слуцкага беларускага культурна-асветніцкага таварыства «Папараць-кветка» (раней там месцілася камерцыйнае вучылішча) і расстралялі чатырнаццаць слуцкіх беларускіх партызан, і іншае (ранейшае і пазнейшае). Колькі дзесяцігоддзяў таму назад турму тую зламалі.

Р. Родчанка ведаў усе старыя назвы гарадскіх вуліц і, вядома, марыў аб іх вяртанні да сваіх адрасатаў. Звяртаў увагу ён на неабходнасць даваць назвы новым вуліцам імёны тых, хто працаваў над пазітыўнай свядомасцю нашага народа, хто ўславіў наш старажытны горад.

Мне мае сябры і знаёмыя ў Мінску раяць узняць пытанне аб узвядзенні помніка Р. Родчанку ў Слуцку. Я з імі на сто, а то і болей адсоткаў згодны, але... Праўда, ну, а чаму б, на самай справе, для

пачатку на доме, дзе жыў і працаваў выдатны краязнавец, літаратуразнавец, паэт, не размясціць мемарыяльны знак у яго гонар, або чаму б не перайменаваць вуліцу Сацыялістычную на вуліцу імя Рыгора Родчанкі? Тым больш, што ён жыў у доме № 1 на гэтай вуліцы. Ды і не будзем забывацца на тое, што ў нас ніколі і паху ніякага сацыялізму не было. А чаму б гарадской бібліятэцы не праводзіць навуковыя літаратуразнаўчыя ці краязнаўчыя чытанні (перыядычнасць вызначыцца сама) у гонар слыннага земляка, які ў пэўным сэнсе імкнуўся ўзняць Слуцк у плане інтэлектуальна-духоўнай дадзенасці да ўзроўню былой сталіцы былога княства?

І ў іншых планах Слуцк быў яскравым прыкладам для ўсіх гарадоў і мястэчак Беларусі. Так, ён заставаўся адзіным горадам на нашых землях, які не магло ўзяць захопнікі пад час руска-польскай вайны (1654–1667 гг.).

Р. Родчанку заўсёды цешыла, калі ён сустракаў дзе ці ў друку, ці то на якой карціне, ці то на фота і інш. згадкі пра, як ён не пераставаў вымаўляць, «Слуцк». А калегу-краязнаўцу, мастаку і выкладчыку Дзіцячай мастацкай школы І. Ціткоўскаму, які тады нядаўна пераехаў жыць і працаваць у Слуцк, у мяккай форме рабіў папрок, чаму яго работы пазбаўлены слуцкіх матываў.

Роздум пра любоў Р. Родчанкі да Слуцка і стаўленне апошняга (таго Слуцка) да самога Р. Родчанкі сумна абуджаюць у маёй памяці радкі паэта:

*Слишком мало – Родину любить,
Надо, чтоб она тебя любила.*

У гэтай сувязі лёс Р. Родчанкі пераклікаецца з лёсам А. Абуховіча. Але будзем памятаць, што, апроч тэкстаў аднаго і другога, засталіся яшчэ і іх магілы. І не будзем спяшацца паварочвацца спінай да Слуцка, хай там нават помнік якой-небудзь свінні на Цэнтральнай плошчы паставяць. Не будзем забывацца, што там жылі, вучыліся і працавалі і выдатныя людзі, пуцявінамі якіх пры жаданні можна прайсці і па Слуцку, хаця часам здаецца, што ніякіх іх слядоў там не засталася...

А пахаваны Р. Родчанка ў Цімкавічах – на радзіме Кузьмы Чорнага, як тое лічыў сам класік беларускай літаратуры, побач са сваёй маці. Відаць, бясспрэчна была такая воля яго. І, відаць, пры нейкім містычна-праарочым водбліску магілы А. Абуховіча.

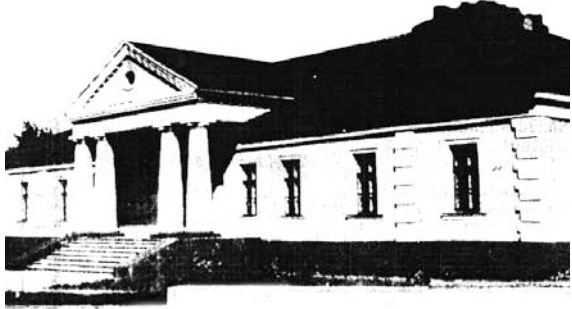
Не менш за Слуцк любіў Р. Родчанка і яго жыхароў, асабліва старых, з Боскай іскрай і адукаваных. Яны былі для яго невычэрпнай крыніцай гістарычнай інфармацыі. Пра некаторых з іх мы ўжо згадвалі вышэй. А пра аднаго – Р. Скурата і яго паэму «Файнбергада» – пару слоў сказаць неабходна. Дык вось гэты Р. Скурат сам сябе ў паэме называе «членом клуба не из важных». А важныя – гэта тыя, што збіраліся ў будынку дваранскага сходу (цяпер тут месціцца краязнаўчы музей) і ўсю ноч праводзілі за гульнёй у карты на грошы. А дзе грошы, там, вядома, што... Гулялі тут важныя асобы – прадстаўнікі слускага істэблішменту. Вось некаторыя з іх: Файнберг Савеліч (па яго прозвішчы названа паэма) – уладальнік аднаго з гарадскіх паравых млыноў; Крупскі – памешчык, дзед Надзеі Канстанцінаўны Крупскай; Бярозка – бацька рускага пісьменніка Георгія Бярозкі (аўтара ў свой час шырока вядомага рамана «Ночь полководца»), у савецкія часы першы дырэктар 1-й школы; Мігдал – слукці «габсэк», ліхвар; слукція памешчыкі вырашылі ў 1910 годзе яго забіць, ён выехаў са Слуцка ў Карэлічы. Дарэчы, герой паэмы «Файнбергада» Мігдал Бейнус – бацька фізіка-тэарэтыка, акадэміка АН СССР.

Дык вось паэму «Файнбергада», напісаную ў 1910 г., як кажуць, пад А. Пушкіна і нават з эпіграфам з таго ж А. Пушкіна: «*Дела давно минувших дней*», Р. Родчанка атрымаў з рук слускаў-старажылаў, якія добра ведалі Р. Скурата. Надрукавана паэма была ў грамадскім штотыднёвіку Случчыны «Айсберг» (№ 3, 6 чэрвеня 1991 г.), а першапачаткова была апублікавана ў газеце «Шлях Ільіча» (26 сакавіка 1988 г.) з прадмовай публікатара – Рыгора Родчанкі.

Цераз інфармацыю ад старажылаў горада Р. Родчанка высветліў, дзе размяшчалася славутая Слуцкая персіярня (фабрыка слукціх паясоў). Гэта ў канцы сённяшняй вуліцы Камсамольскай (былой Сенатарскай, пазней – Шырокай), з правага боку. Там блізка і рэчка Случ працякае. Без яе фабрыка была б як без рук. На гэтым месцы знаходзіўся потым завод чыгуна-ліцейнага абсталявання, а яшчэ пазней – завод сантэхабсталявання. Пацвердзіць правільнасць месца знаходжання персіярні нам дапамагаюць і «Мемуары» Ф. Булгарына – літаратурнага і палітычнага суперніка А. Пушкіна. Пад час візіту ў Слуцк расійскага цара Пятра I прыём у яго гонар быў наладжаны менавіта ў персіярні. І вось жа тут Пётр I сватаў аднаго свайго мажнага, высокарослага грэнадзёра за прабабку Ф. Булгарына. Але тая адмовіла ім, ска-

заўшы, што яна не слабейшая за слугу цара. Як піша праўнук, яна была высокая ростам і моцная сілай.

На гэтай жа вуліцы месціўся адзін з прыгажэйшых дамоў у Слуцку. Гэта быў дом Э. Вайніловіча, хто ў памяць аб сваіх памер-

Дом дваранскага сходу

лых малагадовых дзецях Сымоне і Алене ўзвёў Чырвоны касцёл у Мінску. Дарэчы, Слуцкая дружына (харугва), кіруемая князем Аляксандрам Алелькам на Грунвальдскім полі, была сфарміравана і намаганьнямі продкаў Э. Вайніловіча. Дык вось у гэтым доме ў 1920 г. праводзіў свае пасяджэнні штаб Слуцкага паўстання. У хуткім часе пасля здушэння паўстання дом Э. Вайніловіча зруйнавалі бальшавікі (імкнуліся сцерці з памяці гараджан гістарычную падзею) і на яго месцы ўзвялі электрастанцыю. Сёння там цэнтральная гарадская кацельня.

З павагай і адначасова са шкадаваннем ставіўся Р. Родчанка і да простага, часцей за ўсё абяздоленага, бяспраўнага, унутрана забітага беларускага чалавека. Тут ужо была іншая сістэма адносінаў. Тут ён выступаў як абаронца гэтага чалавека. Веданне прычын нацыянальнага спусташэння душ пераважнай большасці насельніцтва Р. Родчанку вельмі абурала, калі ён быў сведкам спробы якога-небудзь тыпа пасягнуць на рэшткі нацыянальнай годнасці ў беларусе. Тады ён узрываўся, добрая ўсмешка пакідала яго твар; ён нагадваў вулкан, што пачынае прачынацца; у гэты момант – лепш падальш ад яго таму, хто абудзіў гэты вулкан.

Мая старэйшая сястра Ліда была сведкай такога здарэння-выбуху ў гарадскім маршрутным аўтобусе ў Слуцку. Пасажыраў амаль поўны салон. Хто сядзіць, хто стаіць, хто гаворыць, хто маўчыць. На спараным, перпендыкулярным да іншых, сядзенні, што блізка каля пярэдніх дзвярэй, сядзяць, разваліўшыся, двое

маладых людзей. Адзін – з куртатым носам і з оканнем у голасе, відаць, з прыбышоў; другі – знешне мясцовы. Сядзяць яны сабе, нібыта наўкол нікога няма, і мелюць моцна ўслых розную лухту, накшталт таго, хто з кім і колькі ўчора выпіў, і дзе можна будзе сёння пахмяліцца, і іншае падобнае. І, натуральна, прыпраўляюць сваю гаворку матам.

Бабулька, што стаяла непадалёк у праходзе, звяртаецца да іх: «А мае вы дзеткі, то няўжо ж вам няма пра што іншае пагаварыць?» – «Маўчы, дзяроўня», – выпаліў першы мясцовы... абэлтух. «Старушенция, сначала научись по-человечески говорить, а потом открывай поддувало», – дадаў куртатаносы. Гэтага было дастаткова, каб узарваць Р. Родчанку, які стаяў блізка, побач і чытаў нейкую кніжку: «Ах вы, паганцы! Замест таго, каб прапанаваць сесці старому чалавеку, жанчыне, дык вы яшчэ і абражаеце... Не падабаецца вам наша мова беларуская, нашы людзі беларускія! Вось я вам... Хамы... быдла... Каб і духу вашага тут не было. Толькі да прыпынку! У-у, нікчэмнікі, мярзотнікі». Стрымліваючы сябе, ён выцягнуў угару рукі і моцна ўзяўся за верхнія поручні (здавалася, што яны вось-вось пагнуцца) і як бы перагарадзіў аўтобус напалам. У той момант Р. Родчанка нагадваў сабой самага вясялага, але разгневанага, больш таго – раз'юшанага, запарожца з карціны І. Рэпіна. Усе наўкол прыціхлі, замоўклі перад мажнай постаццю і грывотным голасам незвычайнага для большасці пасажыраў чалавека. І сапраўды, на прыпынку тых двух зневажальнікаў бабулькі нібы ветрам здзьмула. За імі пакінула салон аўтобуса большая частка пасажыраў. Чаму? Відаць, іх выштурхнула прысутная і ў іх закваска тых дваіх боўдзілаў. Ужо на наступным прыпынку незвычайны пасажыр, крыху прыйшоўшы ў сябе, толькі і прамовіў, звяртаючыся да прысутных: «Прабачце, але ж нельга так. Мала таго, што паўсюдна пануе свінства, дык хутка тут і слова беларускае не можна будзе вымавіць! Прабачце!»

Пры даследаванні пытанняў матэрыяльнай і духоўнай спадчыны Слуцка і Слуцшыны (і не толькі гэтага ўлюбёнага рэгіёна) Р. Родчанка заўсёды кіраваўся наступнымі падыходамі. Спачатку трэба вывучаць тую частку тэрыторыі, дзе жывеш. Дарэчы, такі прынцып навучання геаграфіі закладзены сёння ў вучэбныя метадыкі ў Вялікабрытаніі. Перш чым вывучаць усю краіну, а потым

планету і яе рэгіёны, павінна добра вывучыць уласны панадворак з усімі яго асаблівасцямі (фаўна, флора і г.д.). Дробязей для даследчыка няма: у любой з іх можа быць схавана развязка самага складанага пытання. І Р. Родчанка не грэбаваў дробязямі, больш таго – цаніў іх, як цаніў і публікацыі ў, здавалася б, не такіх ужо і прэстыжных выданнях. Пакліканыя скарыстоўваюць любую мажлівасць сказаць сваё слова, тым больш калі яно – ерэтычнае

Р.В. Родчанка

слова праўды, як у дадзеным выпадку. Разблытваць заблытаныя празмерна пытанні трэба цяропліва, як разблытваюць ніткі ў матку ці клубку, калі з імі пагуляліся ці то кот, ці то дзеці.

Дапамогай і падтрымкай, дакладней, зыходнымі ў рабоце, безумоўна, былі яго не тое што моцная, а – магутная памяць, прыродныя эмацыянальнасць і лагакратычнасць яго пазнавальнага апарату, удалае спалучэнне інтуіцыі і аналітыкі, прынцыповы скептыцызм. Прыроджаны філалаг-даследчык, ён быў выдатным тэкстолагам і каментатарам (гл. прадмовы

і каментарыі да «Твораў» А. Абуховіча).

Энцыклапедыст і інтэлектуал, цяжка сказаць, чаго ён толькі не ведаў, але калі штосьці было яму невядома, тут жа гаварыў аб гэтым і пытаўся, адкуль ты гэта ведаеш. Сведчаннем таму можа быць ліст да мяне пра братоў-фальшываманетчыкаў Ігнація і Фелікса Цэзікаў, што, каб падарваць фінансава-крэдытную сістэму рускага царызма ў паняволеным краі, наладзілі на Случчыне выпуск фальшывых грошай (канец XVIII – пачатак XIX стст.). Тады я займаўся гэтай авантурна-патрыятычнай гісторыяй, у якой загінуў геніяльны талент мастака-скульптара І. Цэзіка. Разважлівыя

сумненні Р. Родчанкі – не знак нават часовай інтэлектуальнай няўстойлівасці, наадварот, гэта знак упэўненасці, што праблема павінна быць і будзе, безумоўна, вырашана. Бывала, ён прапа-ноўваў для даследавання якую-небудзь тэму ў супрацоўніцтве.

Добра ўвечы, Вітень!

Аўтараму штога ліста. На жаль, пра Цыцка/ці Цыцка! Тэмаба з нічога не ведаю. Тэрмін раз ад себе чухну пра гэта. Дзе што ад іх ацубіха-вешы?

Такоўкі ім быў шматлікіз/дворанін, што след яго можна адшукаць у Гіста рынкім архіве белар. На конікам Ве-раніна велася справа на лініі па-артэменскіх геральдыі. І справа Цыц-каў павінна быць у архіве ў Мінску. Звернуць руду/у гістар. архіў).

Вакіліч Сімуха? – навіны шматкае
"Тыбе можа быць і Калінін р-н, і Тары-
фіцы і Анталіна і Камітэты і др.

Дзе 'Алініні свіст' у Мінку не ведаю.

Шукаць – звычэйшы. Кожу шукаць, год
знаходзіць

Навіны ў Гістабест. Мо шмат знаходзіць
што-лішня і ў іх?

Але гэта фальшыва-малювае. Могло і
не знаходзіць у Гістабест... Трэба шукаць ў
судоўнае архіў. У іх шмат быць іх

працяг? – фальшыва-малювае рэчыва. Дык
"дзе іх вясні" – туды німа. Можна іхні-

скас у Гістабест у абласны архіў? Там
шмат быць звесткі пра іх

Там ад знаходкаў Гістабест і ў чыста
не буду тое звесткі там маю – дапамаг.

З навіны Давід Родчанка
21/III. 80г.

Дарэ ішоў.
 ў лл тры расказавыя
 Гісторыя Беларусі сіні на-выдаў-
 Іншы Ціхоніны Доны 2-3 чалавекі:
 Трыгубіт (Гісторыя ^{звонімі} Пятра)... Ужо ўдэ-
 мур Гісторыя-красавіца і літарату-
 рае масты, бо Губ уліны, багаты...
 Трашэй, абадурнальня прыч хіла.
 А могайрэлаб / калі іх вадар і вадар,
 Ходзі на фотэкі кніжны. Даваў у
 Сваятэрбэны настрабуны скламу кнімэй
 "Літаратурна ~~і~~ літаратурна Беларусі"
 ("Топ-напунктныя інтэлектуалы краі").
 Я хворы (уліны) і афіц з гнаб і вадар
 не спрадык. А ўсе што шукаю-і ўсё
 мадарнаваў у лілі шыб. Мое б
 удну іх адрываюлі. А б ітадэ даваў
 моводкі. То ў Мінску ў б'білісвак
 і адрываў удэкладэб са. Трык нане-
 раўна скламаі картаграфію ліліны
 нікаб і вурны са Белгале. Табе
 каровама стала б асноваў удэкладэб
 кнімэй. Мн адкравлі б іліны іліны,
 мн іліны іліны ў БелСт. І ў
 Сурму шукаб бн, а м у Мінску
 што думіліны нікоб іліны?
 Табе уліны не 2-3 чалавекі. Калі вадар сіліны і ліліны
 ліліны. Прыч адрываюлі. Рэсп.
 2011 года

Ліст Р. Родчанкі Я. Гучку. Аўтограф. 1980 г.

Гэта, праўда, было ўжо напрыканцы яго жыцця, калі ён быў вельмі хворы.

Валянціна Сцяпанаўна Відлога, былая дырэктар Слуцкага краязнаўчага музея, аднойчы пры нашай размоўе адзначыла, што многаму ў сваёй рабоце яна навучылася ў Р. Родчанкі, які ў свой час яе прыход на гэту пасаду ўспрыняў раўніва і падазрона. Як жа! Ён жа, недасяжны патрыярх (праўда, неафіцыйны), ведаў

усё пра Слуцк і Случчыну. Але ў хуткім часе яны паразумеліся. І адносіны ўсталяваліся самыя прыязныя. Але аўтарытэт Р. Родчанкі ўсё ж лунаў над усім.

У Р.Родчанкі не было ў натуры такой рысы і асаблівасці – наўмысна дэманстраваць, падкрэсліваць свае шырокія і глыбокія веды; ён ніколі і нідзе не імкнуўся каго-небудзь збянтэжыць сваёй дасведчанасцю ў тым ці іншым пытанні, па той ці іншай праблеме. Калі ж атрымлівалася такое, то не з яго ініцыятывы, не па яго віне. Я ведаў у Слуцку настаўнікаў, якія ўхіляліся ад размоў пра Р. Родчанку: яны яму зайздросцілі і, натуральна, недалюблівалі яго за тое, што ён звышдобра ведаў свой (і не толькі свой) прадмет. А пры размове з ім у некаторых з тых настаўнікаў язык прыліпаў да паднябэння. Як тут не ўзгадаць выказванне педагога А.С. Макаранкі: «Вучні могуць дараваць настаўніку многае, апроч няведання свайго прадмета». Дык вось Р. Родчанка свой прадмет ведаў, як кажуць, па вышэйшым пілатажы. Ён яго горача любіў. Бывала, як сведчыць калега і прыяцель Р. Родчанкі Мікалай Хілько (выдатнік адукацыі Рэспублікі Беларусь, дырэктар Слуцкай агульнаадукацыйнай палітэхнічнай школы № 3), што ў Мінску на настаўніцкіх курсах павышэння кваліфікацыі многія лектары прасілі сваіх кіраўнікоў, каб яны як-небудзь далікатна пазбавілі іх ад слускага настаўніка, папярэдне паставіўшы яму, а заадно і яго калегу, залікі, і каб тыя вярталіся ў свой Слуцк. Сваімі пытаннямі Р. Родчанка часта ставіў тых лектараў у тупік.

За інтэлектуальна-энцыклапедычную дасведчанасць у многіх галінах ведаў аб фізічным і духоўным існаванні чалавека І. Навуменка (акадэмік АН Беларусі) заўсёды, вітаючыся з Р. Родчанкам, услых і сур'ёзна падкрэсліваў, што ён вітаецца з сапраўдным акадэмікам. Дададзім ад сябе, з акадэмікам папулярным і народным.

Некаторыя з пішучай браціі – прагматыкі ад літаратуры, якія аддаюць перавагу грашам перад праўдай мастацкага слова, успрымалі слускага краязнаўца як рамантыка-дзівака, як дарослае дзіця. Да ўсяго ім, гатовым служыць любому фінансаваму мяшку, любой маніторнай торбе, г.зн. любой ідэялогіі, здавалася, што яны для яго – аўтарытэты і што ён вельмі хоча быць у іх шэрагах. Ды яны глыбока памыляліся. Ён туды не імкнуўся і таму, у адрозненне ад многіх пачаткоўцаў рознага ўзросту, лісліва не мітусіўся. Праўда, каб апублікаваць які свой матэрыял (асабіста мне свед-

чыў аб гэтым светлай памяці інтэлектуал, энцыклапедыст, паліглот, літаратурны рэдактар А. Мажэйка), ён часам быў гатовы прысвяціць той свой матэрыял якому-небудзь літаратурнаму нікчэмніку, інтэлектуальна-духоўнаму кастрату і імпатэнту, які хоць пры якой, але быў пры ўладзе ў сістэме друку, і які дазваляў сабе паблажліва, нібы па-дабрадзейску, глянуць на правінцыяла са Слуцка. Але паблажнік той, «дабрадзей» (з падобнымі да сябе – пабражнік і ліхадзей: разам чарку бяруць і да пакатынку напіваюцца) не пагаджаўся; больш таго, ён пазбягаў тады быць заўважаным у кантактах з Р. Родчанкам. І адначасова ўсе тыя літаратурныя вертухаі зайздросцілі часам яму: прыгавораныя ад нараджэння да творчай бясплоднасці, яны ўсё ж адчувалі яго творчы і маральны патэнцыял.

На ўсіх сваіх незаўважальнікаў, паблажнікаў, зайздроснікаў Р. Родчанка глядзеў спакойна; здавалася, што ён іх проста вывучаў, наколькі, як цяпер вызначаюць, яны прасунуты (засунуты) у той ці іншы бок і якая ў тых баках інфармацыя аб сучасных, па іх уяўленнях, жыццёвых працэсах. Як чалавек і як творца ён быў самадастатковы і, што самае галоўнае, – ніколі не страчваў грамадзянскую годнасць. Яму было добра вядома, што сярод пішучай браціі, якой партыя Леніна–Сталіна адвяла літаратурную дзялянку, як дарослыя – дзецям пясочніцу, пануе паняцце – закон: гуляйце, не дурэйце, не свавольце, за яе межы не вылазьце, не дапускайце ў свае колы непажаданых і г.д. і да т.п. Ну яны і стараліся сваімі словамі ахоўваць існуючы грамадска-палітычны рэжым, а праз сексотства і правакатарства сачыць адзін за адным. Часам там узнікалі групыкі, што ішлі адна на другую ў рожкі за пайкі, за пыжыкавыя шапкі, за аўтамабіль і г.д.; адным словам, ваявалі за лепшы кавалак пірага, як калісьці ваявалі іх продкі: вёска на вёску, а ў горадзе адзін раён – на другі, адно прадмесце – на другое, адна ваколіца – на другую за дурное лідэрства. Вядома, лідэры хадзілі, надзьмуўшы шчокі, як некаторыя фаворныя старшыні калгасаў. А па сутнасці гэта былі проста Гаўрылы з аповесці Максіма Горкага «Чалкаш». Грошы – вось іх кумір. Грошы за іх творы (часцей бы выдавацца!), якія мала хто чытаў і якія не мелі ніякага ўздзеяння на тых, хто адважваўся дабрахвоць іх чытаць, ці каго прымушалі гэта рабіць. Ну і, канешне, многім з іх карцела кіраваць падобнымі да сябе. Вядома, іх пісаніна давала, дае і яшчэ доўга будзе даваць свой адмоўны плён. Больш за ўсё і ўсіх пры гэтым пакутавала і цар-

пела беларуская мова. Як п'яніца нясе з дому апошнія рэчы на прапой, так большасць з гэтых пісак, па ёмкім вызначэнні Л. Геніюш, – *леўнікаў на плоце*, здавалі яе (мову) на ліквідацыю ворагам беларушчыны. Здавалі, каб выглядаць, як адкормленыя кабанчыкі, каб смачна карміць сваіх дзетак. Некаторыя з іх (калуны) са сваімі творамі адыйшлі ўжо ў нябыт, але да скону дзён сваіх ганарыліся тым, што Сталін бачыў і, безумоўна, вымаўляў іх прозвішчы, іх – прадстаўленых на прэмію яго імя; некаторых, яшчэ фізічна жывых, – не відаць нідзе: сядзяць дзесь па адтулінах; а некаторыя перабеглі, пашыліся ў нібыта беларускіх дэмакратаў, г.зн. пераарыентаваліся на новыя крыніцы фінансавання. І ўсім ім ужо вырасла падобная змена (пістоны). І там ідзе свая барацьба за больш якаснае лізаблюдства перад т.зв. моцнымі свету гэтага, за больш насычаную пошласць, за скажэнне і дэгенератства. На творах некаторых з іх (былых) і іх паслядоўнікаў (жывых) добра відаць сляды выраджэння і дэгенерацыі. Думаецца, тут не дапамаглі б (калі б хто з іх уздумаў прарабіць такое) ні пластычныя аперацыі, ні касметычныя маніпуляцыі. Бо яны – вертухаі, бо яны – не пакутнікі, бо яны – ганіцелі пакутнікаў. Нутро кныроў і вашывых запраданцаў не пераменіш. Ім галоўнае – грошы, а служыць яны будуць каму заўгодна.

Дзякаваць Богу, у нас былі, і ёсць, і будуць выключэнні. І Р. Родчанка вельмі цаніў гэтых таленавітых, мужных і нязломных рыцараў пяра. А хто яны? А хто іх не ведае?! Для культурнага чалавека іх імёны разам з імёнамі класікаў – на слыху. Яны і сёння амаль у апале, у няміласці на ўсе чатыры бакі, асабліва ва ўладаў. Напрамую гэта тычыцца і самага беларускага беларуса, выдатнага кразнаўца Р. Родчанкі.

Катэгарычна не прымаў ён выдзяленне ў сучасным цэласным беларускім этнічным субстраце некаторымі малаадукаванымі асобамі, кан'юктуршчыкамі-хітраванцамі ролю крывічоў учора, сёння і заўтра: «Хіба Максім Багдановіч быў такі недасведчаны, што пісаў не старадаўняй крывіцкай, а *«старадаўняй літоўскай пагоні не разбіць, не спыніць, не стрымаць»*? Тут паэт нават В. Ластоўскага не паслухаў і не напісаў: крывіцкай пагоні. А гэтыя сённяшнія т.зв. крывічы – учарашні кампартыйны подсціл, з крывымі душамі, цераз пажаданае для іх крывіцтва сабе прэстыжнае і салатзейшае месца шукаюць. Яны толькі шкодзяць кансалідацыі нацыі, народа. Паслухай, а дзе ж былі тыя іхнія крывічы ў

1920 г., калі на дрыгавіцкіх абсягах Слуцкае паўстанне выбухнула? Дарэчы, пад залацістага колеру дрыгавіцкім сцягам. Трэба неяк супыніць гэтых пяюноў-разздрайцаў. Тым больш, што сапраўдныя нашчадкі сапраўдных крывічоў ніколі не пісалі:

*Нам ня страшна у бядзе,
Бо нас партыя вядзе.*

Мы ўжо даўно адзіны народ, хай сабе пакуль і не вельмі высокага гатунку, хай сабе пакуль і не надта здольны да самаарганізацыі, і ўжо і таму нам не патрэбны ні правакатары, ні траянскія коні».

Нельга тут не дадаць пару момантаў пра двух са згаданых літаратурных крывічоў, паэзія якіх з'яўляецца майстар-класам, **што** не трэба і **як** не павінна пісаць. У іх адно толькі версіфікатарства і фальшыўка, фальшак, бо галасы ім ставіла партыя. Дык вось адзін з іх у часы вайны ва В'етнаме насіўся з ідэяй ехаць туды, каб дапамагаць в'етнамцам у барацьбе з амерыканскай агрэсіяй. Ён нават Ларысе Геніюш нібыта ўнушыў правату сваёй «задумы» – і тая неяк яе прыняла (ёсць спадзяванне, што там быў патаемны падтэкст) і параўнала яго з Байранам, які загінуў за свабоду Грэцыі ад асманаў (гл. Л. Геніюш. Каб вы ведалі. Перапіска. Укладальнік М. Скобла). Авохці мне! Цьфу!

А другі крывіч не так даўно (у савецкія часы, хаця яны працягваюцца, праўда, у больш антыбеларускім варыянце) з гонарам пісаў, што яго бацька ў свой час людзей раскулачваў і таму потым пайшоў у партызаны. Але ж тыя, каго раскулачваў яго бацька, не зрабілі ім у часе вайны ніякай шкоды (гл. зборнік «Пра час і пра сябе». Аўтабіяграфіі беларускіх савецкіх пісьменнікаў). Вось такія яны, толькі некаторыя, крывічы. Ды гэта толькі невялікая крыха пра іх. Астатняя (і не толькі пра іх) – іншым разам і ў іншым месцы. Літаратурная шпана гэтага заслугоўвае.

Усе, хто ведаў Р. Родчанку, адзначалі ў ім перавагу стваральнага пачатку над разбуральным. Чым лепшым і мацнейшым будзе створанае табой новае, тым хутчэй знікне само па сабе тое, што ўжо аджыло і замшэла. Гэта, на яго думку, не азначала, што на рэгрэс, рэпрэсіі і іншае падобнае мы павінны глядзець вачыма старонняга сузіральніка. Цёмныя сілы на зямлі – да канца непе-

раможныя. І тым не менш заўсёды трэба штосьці рабіць, але пры гэтым не траціць свае сілы ўпустую, на лямант.

Р. Родчанкам на правах самвыдата ў свой час былі выпушчаны 3-4 нумары газеты «Яха» («Рэха»), праўда, вельмі невялікай колькасцю паасобнікаў кожны. Яха – гэта з цікавіцкага дыялекту. Змест гэтага выдання быў скіраваны на азнаямленне чытача з пытаннімі гісторыі і культуры Случчыны, на абарону беларушчыны.

Ім, гарачым патрыётам Случчыны, распрацоўваўся і ў пэўнай ступені ажыццяўляўся план стварэння ў краі пісьменніцкай суполкі (арганізацыі), у якую б уваходзілі здольныя да літаратурнай працы людзі Случчыны. На гэты праект спачатку нібыта з разуменнем і нават падтрымкай адгукнуліся некалькі кіраўнікоў у Саюзе пісьменнікаў Беларусі..., але толькі вербальна – на словах. Ага, дапамагчы легалізаваць такое... Ды гэта ж якая-нікая – а канкурэнцыя; ды і аб палітычнай добранадзейнасці трэба дбаць. Каб потым чаго не выйшла.

А да гэтага ён жа быў ініцыятарам стварэння новага, незалежнага літаб'яднання са сваёй матэрыяльнай базай. Планавалася ўваходжанне туды і мастакоў Слуцка і Случчыны. І былі ўсё гэта зусім не пражэкты. Ідэя ў нейкай ступені пачала ажыццяўляцца. Нават была створана аплачваемая пасада агента-арганізатара пад В. Бародзіча. Фінансавую дапамогу шукалі (і часам знаходзілі) па многіх установах, арганізацыях і прадпрыемствах горада і раёна.

Такім чынам, калі Р. Родчанку не ўдалося стварыць сваю кампартыю, то на культурна-асветніцкім фронце сякія-такія пазітывы і дасягненні былі.

Ці быў Р. Родчанка дысідэнтам, і пры тым дысідэнтам беларускім? Адназначна можна сказаць, што так, быў. Аб гэтым сведчаць яго паводзіны: яго беларушчына ў разрэз з інтэрнацыянальнай казёншчынай. А да ўсяго гэтага ён ніколі не рабіў (асабіста і калектыўна) негатыўных закідаў на адрас беларускай эміграцыі, не падпісваў розныя сумніўныя, часцей за ўсё – брудныя звароты ў яе адрас і інш. А жыццём эміграцыі цікавіўся вельмі. У сваіх працах, публікацыях карыстаўся забароненымі на той час гістарычнымі і літаратурнымі крыніцамі. Праўда, называць іх ён не мог. Так, называючы адну з дат першага ўпамінавання пра Слуцк у пісьмовых крыніцах 1005 г., ён сведчыў аб знаёмстве з «Гісторыяй беларускай

(крыўскай) кнігі» В. Ластоўскага. У яго разважаннях аб беларускіх нацыянальных праблемах чуецца водгулле ідэй работы Ф. Шантыра «Патрэбнасць нацыянальнага жыцця для беларусаў і Самаадзначэння народу». Як бы гэта не ведаў Р. Родчанка пра тую работу! Яна ж выйшла ў яго ўлюбёным Служку ў 1918 г. у друкарні З. Барнака. Дарэчы, гэта работа і сёння застаецца непераўзыходнай сваёй актуальнасцю па праблемах беларускага нацыянальнага патрыятызму. Вось жа за гэта Ф. Шантыр як камуніст-беларус і быў расстраляны ў Новазыбкаве ў 1920 г. па загадзе з Масквы. Вось пры якіх абставінах аўдавала тады Зоська Верас: ён быў яе мужам.

Пра дысідэнцтва Р. Родчанкі сведчыць і тое, што ён перахоўваў у сябе спісы некаторых твораў рэпрэсаваных беларускіх паэтаў і пісьменнікаў. Як рэліквіяй, даражыў «Тэстаментам» Ул. Жылкі – сваяка па маці. Ведаў пра яго трагічны лёс.

Знаёмы быў Р. Родчанка амаль з усім, што выходзіла на той час у Савецкім Саюзе ў самвыдаце, чытаў усё, што патаемна «ходзіць па руках». Дзе, як не тут, працаваў закон зваротнай сувязі: яму давалі чытаць, і ён таксама даваў.

Дык чаму ж, як кажуць некаторыя сёння, ён не загрымеў кудынебудзь? А таму, што ў яго і так жыццё было несалодкае, што яго часам абмяжоўвалі ў часе і прасторы. Ды ўсё ж ён быў да ўсяго разважлівы. Неасцярожная ахвяра – гэта боты ўсмятку. Каму такое патрэбна? Тым больш, што мы і так ахвяры. Але калі Р. Родчанка каму давяраў, ён для таго адкрываўся і рабіўся невычэрпнай крыніцай інфармацыі.

Адносна спробаў нацыянальнага адраджэння 1980–1990-х гадоў і датычнасці да яго Р. Родчанкі можна смела сказаць, што ён увайшоў у яго як загартаваны адраджэнец, бо ён ад нараджэння, па нябесным знаку, па вызначэнні быў такім. Шчырую адданасць ідэалам камунізма ён праяўляў і ў бэнээфайскім руху, называючы сябе бэнээфайскім камуністам. Ён мог не толькі ўліцца ў калону пад бел-чырвона-белым сцягам, а і сам сфармаваць і ўзначаліць такую калону з прыхільнікаў беларушчыны. І таму было незразумелым і дзіўным, што яго імя пісьменнік і гісторык Ул. Арлоў не ўключыў у кнігу бібліятэкі радыё «Свабода» «Імёны свабоды». У рэцэнзіі на названую кнігу сярод іншых «правалаў» імён я звярнуў увагу і на гэты правал (газеты «Народная воля» і «Наша слова» за 2008 г.).

Яшчэ раней, у канцы 80-х гадоў XX ст. пасля публікацыі ў «ЛіМе» артыкула З. Пазняка і Я. Шмыгалёва «Курапаты – дарога смерці», калі пры Фондзе культуры ствараўся аргкамітэт «Мартыралога Беларусі», прапанову старшыні Мінскага культурна-асветніцкага клуба «Спадчына» А. Беллага ўвесці туды слуцкага краязнаўца Р. Родчанку і пісьменніка Ул. Дамашэвіча дзеячы з так званага «Паддашка» не падтрымалі. Яны праводзілі-працягвалі сваіх. Суполка «На паддашку» – гэта больш нешта міфічнае, чымся дзеючая арганізацыя. Адны кажуць жартам, што там на мясарубцы друкавалі патрыятычнага зместу ўлёткі (але іх ніхто нідзе і ніколі не бачыў), другія, пасмейваючыся, – што там паддавалі самаробнае «чарніла», якое прыносілі туды ў зрэбных торбах. Так ці не – не ведаю. Але адзін з тых «паддашнікаў» зусім нядаўна ў адной мяркуемай акцыі засведчыў сябе верагодным паслугачом і сённяшняга палітычнага рэжыму ў Беларусі.

Р. Родчанка добра бачыў усю расстаноўку палітычных і каляпалітычных сіл на Радзіме, цвяроза ўспрымаў складнікі (іх якасці: псіхалогію і філасофію) руху, што існаваў у тыя часы. А яшчэ ён ведаў, што асноўная маса народу не проста спіць, а і моцна пахртвае. Таму мне ніколькі не падалося дзіўным, калі ў пачатку 90-х гадоў пад час рэйду па слядах Слуцкага паўстання бэнээфайскі дэсант праводзіў сваю сустрэчу з жыхарамі Слуцка ў гарадскім Доме культуры і калі на ўсё гэта адпаведна адрэагаваў Р. Родчанка. Выступалі З. Пазняк і іншыя кіраўнікі БНФ «Адраджэнне». Меў слова і я. Гаварылі мы ўсе аб нашай шматпакутнай Бацькаўшчыне і яе будучыні. Маё выступленне было прасякнута ідэяй здаровага экстрэмізму (мірнага): «нам, беларусам, няма чаго кагосьці баяцца; хай яны, ворагі беларушчыны, баяцца нас». Натуральна, у зале быў і Р. Родчанка. Пасля завяршэння сустрэчы ў размове са мной ён нейк нявесела сказаў: «На вялікі жаль, нічога ў нас, відаць, і цяпер не выйдзе, не атрымаецца». У тых яго словах, як я іх асэнсоўваў пасля, быў выказаны яго нялёгка жыццёвы вопыт, глыбокі быкаўскі песімізм і антрапалагічнае разуменне гістарычных працэсаў выдатнага чэшскага пісьменніка і дысідэнта Мілана Кундэры, дарэчы, аднагодка Р. Родчанкі. Праз пару дзён у слускай газеце «Слуцкі край» (ці яшчэ «Шлях Ільіча»?) была пададзена негатыўная ацэнка той восеньскай сустрэчы, ці, як там назвалі, «зборышча». Больш за ўсіх на арэхі дасталася мне як земляку. Ах, Родчанка!.. І тут твая праўда, горкая праўда.

ПЕРШАЯ КНІЖКА ПАЭТА

першая кніжка паэта /76

ЕВГЕНИЙ
ГУЧОК

БЕЛОЕ
ЧУДО

На асобны верш рацэнзіі авчыйна не з'яўляюцца. Кніжку ж паэта заўважаць і ўзнікаць. Перад намі зборнік вершаў на рускай мове — «Белое чудо» Яўгена Гучка, які нарадзіўся і вырас у нашым горадзе.

З'яўленне гэтай кніжкі — падзея.

Адсюль і наша павышаная, калі можна так сказаць, зямляная зацікаўленасць да першай кніжкі Яўгена Гучка. «Белое чудо» складаецца з чатырох раздзелаў: «Тёплые следы», «Улица детства», «Мое солнце» і «Мелодия бытия».

У зборнік увайшлі вершы, што друкаваліся ў рэспубліканскім часопісе «Неман», газетах «Знамя юности», «Мінская праўда», нашай гарадской газеце «Шлях Ільіча». Есць у кніжцы і вершы, якія дагэтуль нідзе не друкаваліся.

Першыя два раздзелы зборніка ў асноўным прысвечаны роднаму гораду, саўцаму наваколлю, успамінам дзяцінства.

Агульная творчая культура Я. Гучка даволі высокая, але ў радзе вершаў лічца нечужыя уласны голас паэта, у іх адчуваюцца перапыны на матывы рускай класічнай паэзіі. Там-сям Я. Гучок працуе «пад Лермантава», «пад Пушкіна», «пад Маякоўскага». Асабліва бачны ўплыў С. Ясеніна.

Возьмем запеўны верш зборніка. Чытаем:

**«Ой ты Русь, ой Белая
Сердцу дорога...»**

Адрэз, міжвольна, успамінаешна:

**«Ой ты Русь мол,
родима кроткая (Ясенін).»**

Падобнае адчуваецца і ў іншых вершах зборніка.

Мы нагрэшлі б супраць ісціны, калі б казалі, што зборнік Я. Гучка складаецца

з адных перапеваў. Есць у аўтара і нямала знаходак. Яны сведчаць, што паэт ён таленавіты. А што датычыцца перапеваў, то без іх у пачатку творчага шляху, мусяць, не абыйшоўся ніводны паэт.

Кожны пісьменнік і паэт, як правіла, з'яўляецца нарадзэнцам культуры пэўнага, свайго краю. Так і Яўген Гучок імкнецца паказаць непаўторную прыгажосць Случчыны, нашай прыроды. Хочацца паказаць паэту, каб сувязь з роднымі месцамі была больш глыбокай, пастаяннай. Гэта, безумоўна, становіцца задачай на яго далейшай творчай рабоце.

Для гэтага ў Яўгена Гучка ёсць усе магчымасці. Яго маці — Кацярына Ільінічна, якая жыве ў нашым горадзе, адна з лепшых захавальніц народных песенных скарбаў Случчыны. У падмацаванне сказанага прывяду такі факт. Аўтар гэтых радкоў сам запісаў з вуснаў Кацярыны Ільінічы калі ста песень і лічца не вычарпаў усю.

Іменна гэта багацце, вучоба на ўзорах матчыных песень, трывалыя сувязі з роднымі горадамі і краем дапамоглі Яўгену Гучку стаць сапраўдным паэтам.

Мы чакаем новых кніжак Яўгена Гучка, ды не толькі яго, а і іншых паэтаў, нашых землякоў.

Р. РОДЧАНКА,
настаўнік.

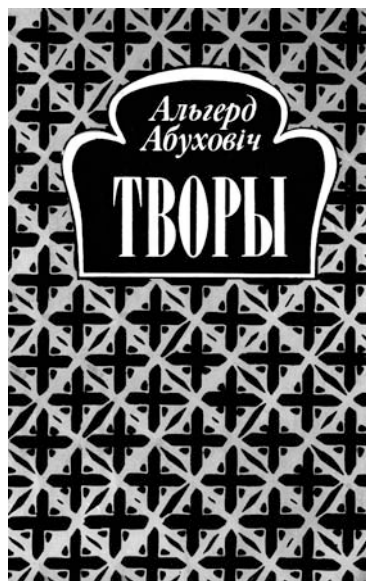
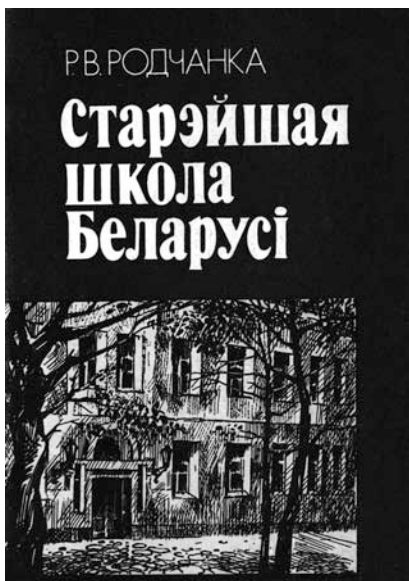
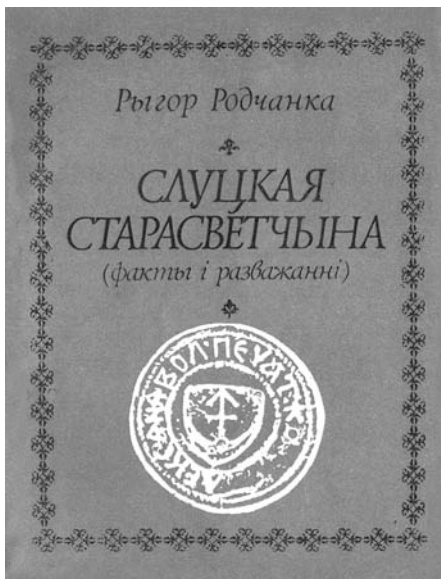
Вокладка зборніка
«Белое чудо».
Мінск, Мастацкая
літаратура, 1976
(першая кніжка паэта)

Случкай сабраў
«Шлях Ільіча»
27 лістапада 1976 г.

«Рыгор Родчанка пры чарговай сустрэчы сказаў: «Прабач, Жэня, што я ў сваёй рэцэнзіі на «Белое чудо» згусціў фарбы і перабраў у сэнсе нібыта тваёй залежнасці ад рускай класічнай паэзіі. І атрыманая ў мяне гэта больш дэкларатыўна, чымся доказна. Але я зрабіў тое наўмысна, каб неяк зачэпіць цябе на беларушчыну і хутчэй вярнуць у яе твой голас. А паэт ты — сапраўдны».

(З дзённікавага запісу Яўгена Гучка ад 1976 г.)

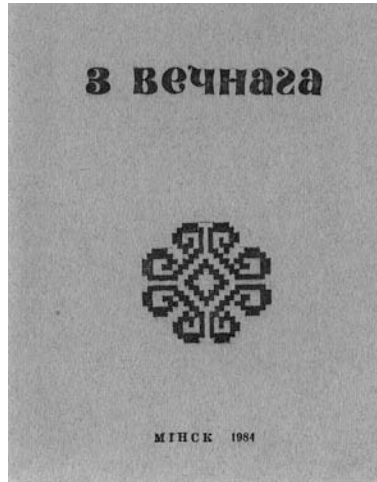
З кніг Рыгора Родчанкі

Але не будзем губляць надзеі і галавы. І будзем памятаць, што розум і смеласць – добра, а да іх яшчэ трэба і цярпенне, вядома, пры ўмове працы. І ні ў якім разе не павінна адварочвацца, адпрэчваць ад сябе такіх камуністаў, якім быў Р. Родчанка. Яны ж як мінімум толькі ўзбагачаюць спектр нацыянальна-дэмакратычнага руху.

Пытаюся ў Яўгена Лецкі, пісьменніка, літаратурнага крытыка, вучонага, выдаўца: «Ці ведаў ты Рыгора Родчанку? Калі ведаў, што можаш пра яго кротка, адным штрыхом, сказаць?» Адказ: «Ведаў. Можна, не так блізка, але ведаў. Даводзілася з ім не раз размаўляць, калі ён заходзіў у выдавецтва «Мастацкая літаратура», дзе я тады працаваў. Рыгор Віктаравіч, калі кротка, – унікальны сваёй шчырасцю чалавек. У гэтым рэчышчы трэба разглядаць і ўсё ім напісанае і здзейсненае».

Пытаюся ў Марыны Іванаўны Ванкевіч, былой супрацоўніцы (тэхнічнага рэдактара) выдавецтва «Полымя»: «Што б Вы маглі ска-

заць пра Рыгора Родчанку? Вы ж у яго ў свой час вучыліся ў школе ў Слуцку». Адказ: «Чалавек ён вельмі адукаваны і вельмі просты. Яго ўрокі па беларускай мове і літаратуры нас, вучняў, прываблівалі і захаплялі. Ніякай у ім не было ні рысоўкі, ні казёншчыны. Быў ён па-дзіцячаму непасрэдным і выключна шчырым беларус. Усё раіў-агітаваў мяне паступаць на вучобу ва ўніверсітэт на беларускую мову і літаратуру». Марына Іванаўна з вялікай ласкай прапанавала мне для гэтага выдання калектыўнае фота свайго выпускнога класа (1966–67 гг.), дзе ў росквіце сваіх гадоў і сіл выкладаў Р. Родчанка. Сярод сваіх вучняў разам з іншымі настаўнікамі – і ён сам.

*Вокладка фальклорна-этнаграфічнага зборніка.
Першае выданне*

Эсклібрыс Рыгора Родчанкі

Падазронасці ў Р. Родчанкі да людзей не было, а вось тонкае адчуванне сутнасці некаторых – гэта ў ім прысутнічала і адпаведна падказвала яму, што пры кантакце з такімі перасцярога не зашкодзіць. Адзін з такіх назваў Р. Родчанку чалавекам, які без падазронасці не ўспрымае людзей. Калі я збіраў подпісы пад зваротам да грамадскасці і кіраўніцтва Слуцка аб ушанаванні помнікаў постаці А.Абуховіча, гэты адзін паставіць свой подпіс адмовіўся, папярэдне разыграўшы скандальчык на непаразуменне.

Незалежнасць, ненавязлівасць і павага да гэтых якасцей у іншых з боку Р. Родчанкі праяўляліся і ў ветлівым адхіленні прапановы, калі ён прыязджаў, скажам, у Мінск, пераначаваць у цябе. Ён заўсёды нязменна ішоў у гатэль, спавядаючы прынцып: навошта нам замянаць адзін аднаму, навошта нам цярэць адзін аднаго.

Як чалавеку вялікадушнаму, Р. Родчанку з маленства (ды, несумненна, такім ён нарадзіўся) не былі ўласцівы ні неадольная злосць, ні помслівасць. Пасля ўцёкаў у 1942 г. ад свайго без пяці мінут карніка-забойцы, ён дзесьці праз год з групай партызан наведваў апошняга ў яго доме. Была просьба аб літасці. Р. Родчанка дараваў яму той гнюсны ўчынак. Ён пакінуў свайго былога бязлітаснага ворага ў жывых з наказам ніколі больш падобнае не рабіць.

А што Р. Родчанка, будучы гарачым патрыётам Беларусі з яе «пачэсным пасадам між народамі» (Янка Купала), і адначасна заставаўся інтэрнацыяналістам вышэйшага і справядлівага кшталту, сведчаць многія і многія яго публікацыі (возьмем, да прыкладу, радок «за родны люд, за ўсіх людзей...» з яго «Аўтаэпітафіі». І, канешне ж, той факт, што яго жонка, маці яго дзяцей па нацыянальнасці была татарка.

Прагнасці і неадольнай цягі да гарэлкі ў Р. Родчанкі не было. Але выпіць мог, і нямала. У мяне склалася ўражанне, што калі ён выпіваў, то нібы хацеў заглушыць у сабе ўспаміны пра той цяжкі лёс, што абрынуўся на яго з малечых год, ці то змыць боль-шкадаванне, што як творчая асоба ён у малой ступені рэалізаваў сябе ў гэтым жыцці. Яму было цесна і ў нашым часе, і ў нашай прасторы (Слуцк – гэта частка той прасторы).

Многа ён курьў. Прычына, відаць, была тая ж. Калі былі ўведзены талоны і на тытунёвыя вырабы, устаноўленай тады для

адной асобы нормы цыгарэт яму было недастаткова. Таму, бывала, ён заходзіў у музей да Валянціны Сцяпанануны Відлогі і шчыра казаў-прасіў: «Не дасі цыгарэту – памру». І тут жа атрымліваў цэлы пачак, які і быў прыхаваны для яго.

Мова Р. Родчанкі – чыстая, натуральная беларуская. Слова яго ёмістае, размашыстае, глыбінна-случкае, як, калі хочаце, у А. Абуховіча ці Кузьмы Чорнага. Асабліва гэту нельга было не заўважыць пры размове з ім. У вялікай ступені яна (мова тая) захавана ў яго лістах да сваіх родных, блізкіх, сяброў, знаёмых і інш.

А яшчэ вось пра што хацелася б сказаць. Перачытваючы пятаццацігадовай даўніны ўгодкавы памінальны артыкул у «ЛіМе» роднага, малодшага, брата Р. Родчанкі Міколы Родчанкі, кандыдата філалогіі, дацэнта Гомельскага ўніверсітэта імя Ф. Скарыны, адчуваеш імпульсіўнае шкадаванне, што частка творчай спадчыны выбітнага случкага крязаўца існуе пакуль што тунна. Асабліва гэты імпульс выразна дае аб сабе ведаць праз змест апошняга абзаца – у Р.С.: «Архіў Р.Р. знаходзіцца ў Слуцку пад надзейным доглядам старэйшага сына нябожчыка Вадзіма Рыгоравіча, навуковага супрацоўніка матэматычнай кафедры Гродзенскага дзяржуніверсітэта».

Можа, я памыляюся, але здаецца мне, што гэты пастскрыптам мог быць справакаваны маімі некалькімі тэлефоннымі званкамі на кватэру пакойнага Р. Родчанкі і маёй спробай пагаварыць з яго жонкай (светлая ёй памяць!) ці яшчэ з кім пра выданне ў адным томе твораў нябожчыка. Не ведаю, як быў успрыняты тады мой званок, але жонка Р. Родчанкі прадстаўлялася мне яе суседкай. На гэтым мае захады і скончыліся. А кіраваўся я ў гэтай справе яшчэ і тым, што адзін з «шэрых кардыналаў» «Мастацкай літаратуры», тады яшчэ моцны ў вызначэнні выдавецкай палітыкі і дзейнасці, прапанаваў мне заняцца рэалізацыяй праекта – аднатомніка Р. Родчанкі.

Выданне твораў Р. Родчанкі надзённа і актуальна і сёння. І таму варта не толькі надзейна даглядаць архіў, а і рэалізоўваць – пашыраць цераз друк патэнцыял яго творчай спадчыны, якая (асабліва пра А. Абуховіча), ніколькі не сумняюся, будзе чытацца-успрымацца ўдзячным адрасатам не менш цікава і не менш карысна, чым сам А. Абуховіч.

Заслугоўвае ўвагі і яго (Р.Р.) эпістальярый, як ужо адзначалася, – крыніца інфармацыі (несумненна, там ёсць нейкія новыя факты ці новыя погляды на старую факталогію). А яго эпістальярная спадчына – вялікая, аб'ёмная: наколькі мне вядома, яго лісты ёсць у М. Маліноўскага (Баранавічы), А. Карлюкевіча (Мінск) і ў многіх іншых. Проста іх неабходна шукаць. Яны ўтрымліваюць у сабе цікавыя, сур'ёзныя навуковыя разважанні (напрыклад, пра лёс Паўлюка Багрыма. Р. Родчанка ў свой час пісаў пра гэта ў «ЛіМ», але тады там такое не друкавалі), карысныя жыццёвыя парады і г.д. Іх трэба, проста парупіўшыся, сабраць, пакуль яшчэ ёсць да каго звяртацца.

Можна сабраць і ўспаміны пра яго. Тое, што ёсць у мяне, я ахвотна прадстаўлю рупліўцу ў гэтым плане на карысць агульнай справы. Ведаю, што хоць фонд Р. Родчанкі ў Слуцкім музеі адсутнічае, але сякія-такія матэрыялы, датычныя яго, там ёсць, напрыклад, паштоўка ад Язэпа Дылы і інш. Давайце ставіцца да памяці нашага слыннага земляка так, як ён ставіўся да памяці вялікіх сыноў Случчыны, да здабыткаў гісторыі і культуры роднага краю.

На сённяшні дзень да творчасці Р. Родчанкі ёсць цікавасць і з боку кіраўніцтва холдзінга «Літаратура і мастацтва». І гэта можна паспрабаваць рэалізаваць. Чаму б, дадаўшы да яго выдадзеных кніг неапублікаваныя матэрыялы, не выдаць гэта дыхтоўным томам? Вядома, пры рабоце з тэкстамі Р. Родчанкі трэба быць пільным і абыходзіцца з імі, як з рэдкімі каштоўнасцямі.

Вось, здаецца, гэта пакуль і ўсё, што я хацеў і мог сказаць пра свайго незабыўнага старэйшага таварыша. А калі нешта апусціў ці змоўчаў з яго асабістага жыцця, побытавага існавання і інш., дык няхай таму будзе апраўданнем маё разуменне жанру і мая пазіцыя, якую выразна і шчыра выказаў рускі паэт XIX ст. Аляксандр Паляжаеў:

*Что ж будет памятью поэта:
Дела, мундир, грехи?
Они – оброк другого света;
Стихи, друзья мои, стихи!*

І, вядома, радкі сучаснага паэта:

Но я люблю товарищей своих...

21 чэрвеня – 21 ліпеня 2010 г.
Слуцк – Мінск.

Яўген Гучок. **Ах, Родчанка!**

Яўген ГУЧОК

Светлай памяці
Рыгора Віктаравіча Родчанкі

**СЭРЦА НА ВЕРХАВІНЕ ЗБОРУ
(Альгерд Абуховіч)**

* * *

Вось дзядзька пакульгаў,
Вось цётка паплялася...
Шкада, што клопат ў іх адзін – паесці...

* * *

Навука разняволення людзей
Напісана на спінах іх, і на руках,
І ў кроплях поту, што цякуць па твары.

* * *

Скідае лес сваё лісцё,
Як шляхта мову матчыну...
Ці не з яе й сяляне прыклад возьмуць?

* * *

На Маставой* у дзень тарговы ў Слуцку
Людзей не менш, чым на Крашчаціку
У Кіеве.

* * *

Як вольна і свабодна Случ цячэ,
Хай бы вось так жылі
І людзі нашы!

* * *

Адамак Солтан-Перасвет
Радок свой беларускі за чужое выдаваў...
Імянамі сваімі ўсё Ольдзя** назаве.

---

* Цяпер вуліца *Максіма Багдановіча*.

** Так у дзяцінстве звалі *А. Абуховіча*.

* * *

Не многа мінула, як закілзали іх,
А ўжо яны – адданыя падданыя
Цара.

* * *

Заўжды нядрэнна есці бульбу, шчаўе,
Але глядзі, каб ў іх
Не абярнулася душа.

* * *

І граф Кавур пра Беларусь падумаў штось,
Калі яму прадставілі
Мяне.

* * *

Мне шлях з Парыжа у Беларусь
Паўстанне
Скарачала і прастала.

* * *

Я на вуголле згаслага агню
Глядзеў ў выгнанні,
Бы на зоркі ў родным небе.

* * *

Добра халопам жывецца за панам,
Ды хлеб іх чамусьці
Пахне саломай і сенам.

* * *

Як рэчка – берагам,
А зоркі – небу,
Няхай зямля належыць селяніну.

* * *

Вар'яцкі дом
Часцей за усё у доме родным
Пачынаецца.

* * *

Апроч таго, што я нямка краіну маю,
Дык даў мне лёс
Яшчэ й нямка дзіця.

* * *

Вось тут і я калісь вучыўся
І быў, як гэтыя падлеткі...
Сягоння маю ў гэтым для душы сугрэў.

* * *

Так, цеснае маё жытло,
Але душою гімназістаў
Яно бязмежна прырастае.

* * *

Авохці мне!
Не іншы хто, а чужаземства роднае
У занядбанне Слуцка аддае.

* * *

Няма былога слуцкага тэатру,
Ды ў кожнай вуліцы, у кожнай хаце тут
Ого які тэатр!

* * *

Поўна Альгердавых думак у Случы,
Ды з іх аніводнай
Ніводзін рыбак не злавіў.

* * *

Куды ні кінеш вокам, ні скіруеш вуха,
Для баек матэр'ялу тут
Нязведаная бездань.

* * *

Ні Карл XII, ні Пётар I
Пры ўсёй вялікасці сваіх памкненняў
Не праўдзілі народаў спадзяванні.

* * *

А сённяя ў сне са мною доўга Шылер
На нашай мове
Гаварыў свабодна.

* * *

Сягоння добра мне ад успамінаў...
А як там Франціш* –
Панарскі салавей?

* * *

Паляк! А што табе паляк?
Заўжды ён вузкую сваёй стапой
Накрыць імкнецца след шырокі наш.

* * *

Ах вы, супольнікі, ты, шляхта родная,
Казаць дзе трэба праўду,
Вы смачна пазяхаеце!

* * *

Кішэні, кашалькі, партаманеты –
Вось месца, вось прытулак
Многіх нашых душ.

* * *

Мой Божа! Шчэ невядома,
Калі на гэтыя азадкі
Ў нас смажаныя пеўні завядуцца.

* * *

Гавораць абы што,
Мяшкі наўкол цягаюць...
Вось так насельнікі живуць.

* * *

Хто з'яўляецца проста натурай,
Той чужыя піша
Дыктоўкі.

* * *

Наперагонкі хто гарэлку п'е,
Той сам сябе
Ў шаленстве перагоніць.

* * *

Хоць сэрца тут павесь
На самай верхавіне збору,
Наўрад ці хто і там яго заўважыць.

* * *

О норавы! О час!
Для Богага дажджу
Непранікальна родная зямля.

* * *

О не, жыццё – не латэрэя,
Яно расплата
І заробак.

* * *

Свядомасць, а не жах,
Сумленне, а не страх
І перад Богам быць павінны.

* * *

Той Бог,
Пра якога гавораць папы і ксяндзы,
Для мяне не зусім прыймальны.

* * *

Каб людзі сапраўднага ведалі Бога,
І самі б сапраўднымі былі
Людзьмі.

* * *

Ды не адзін я, не адзін –
Са мной былая веліч краю
І ў мітусенні неспасціжны Бог.

* * *

Сапраўдная Свабода
Палюбіць толькі тых,
Хто вольны.

* * *

Усё, што робіш у жыцці
Ў імя святое Бога,
Не прападзе, упэўнен я, ніколі.

* * *

Усё ведае, ўсё бачыць Бог.
І мне б хацелася,
Каб гэта ўсведамлялі людзі.

***

Каб чалавечы род са дна жыцця сарваць,
У Бога не адно
Абломіцца вудзільна.

* * *

Каму наследаваць мы можам на Зямлі?
Пераканана гавару:
«Хрысту!».

* * *

Прысутнасць Рыма і Парыжа
Заусёды ў Слуцку адчуваю
Я на магіле Абуховіча.

*Яўген Гучок «Формула травы»,
Мінск, «Полымя», 2002, с. 294–300*

Яўген ГУЧОК

Памяці шчырых беларусаў

* * *

Каб па-людску, каб ладна жыць,
Каб душою не быць абдзёртым,
Не бываць трэба дома, а быць –
Не часцей, а заўжды – і жывым, і мёртвым.

* * *

Трэба памятаць, што твой дом –
Беларусь ўся – фізічная і духоўная,
А не толькі мясціна, дзе пад вакном
Цётка Тэкля таўчэцца з воўнаю.

* * *

Трэба помніць, што родны край
Адпрадвеку мяжуе з Богам;
Дык у сэрцы тваім няхай
Патрыёта жыве трывога!

* * *

Адчуваць сябе трэба гаспадаром,
А не жыхаром рэзервацыі,
А інакш – да канца твой дом
Сілы цёмныя возьмуць пад акупацыю.

* * *

Каб па-людску, каб ладна жыць,
Каб душою не быць абдзёртым,
Не бываць трэба дома, а быць –
Не часцей, а заўжды –
І жывым, і мёртвым.

Навукова-папулярнае выданне

Гучок Яўген Сяргеевіч

Ах, Родчанка!..
Колькі слоў наўздагон юбілею

Рэдактары

А.І. Пыльчанка, М.У. Сульдзіна

Дызайн вокладкі А.Г. Дашкевіч

Камп'ютарная вёрстка С.У. Скіндзер

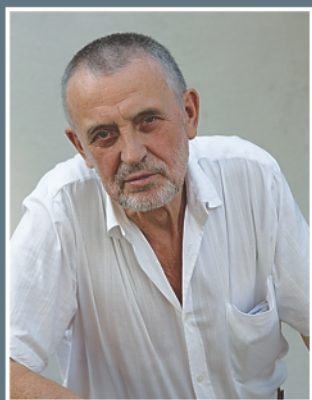
Падпісана да друку 01.12.2011. Фармат 84x108 1/32.

Наклад 100 ас. Замова

Выдавец: УП «Рифтур»

Пр. Пераможцаў, 19а, Мінск. Тэл./факс (017) 226-95-61

ЛИ №02330/0494305 от 2.03.2009

Яўген Гучок

Яўген Гучок нарадзіўся ў 1940 г. у Слуцку ў рабочай сям'і. Пасля заканчэння 9-й сярэдняй школы працаваў у геалагічным атрадзе, на мэблевай фабрыцы. Тры гады служыў у войску. Скончыў Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт і аспірантуру пры ім. Працаваў настаўнікам. Вучыўся ў Маскоўскім паліграфічным інстытуце. З 1971 па 2001 гг. быў на пасадзе вядучага рэдактара ў выдавецтве «Народная асвета». Друкавацца пачаў у 1959 г. у слупкай раённай газеце. З'яўляецца аўтарам кніг паэзіі, прозы і публіцыстыкі («Белое чудо», «Блакітныя чмялі», «Сэрцам і думкай», «Исток пути», «Формула травы» (два выданні), «На патрэбу душы», «Чаму мы страцілі этнонім «Літва», ці Да гісторыі аднаго рабства», «Nekropolis», калектыўных зборнікаў, альманахаў, рознай перыёдыкі). Перакладае з іншых моў на беларускую. Яго творы друкаваліся ў Расіі, Польшчы, Чэхіі, ЗША, Індыі. Даследуе пытанні роднай гісторыі і культуры. Жыве ў Мінску.

